

LUBJANSKI ZVON

T. 2.
XLIV.
OKTOBER
1924.

Vsebina zvezka za mesec oktober:

1. K. Oswald: Veronika Deseniška, naš veliki kulturni dokument	577
2. Stano Kosevel: Kaj smo?	583
3. Juš Kozak: Šentpeter. (Nadaljevanje.)	584
4. Janko Glaser: Avgust	593
5. Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladosloven» skega» pokreta. (Nadaljevanje.)	594
6. Vladimir Levstik: Rdeči Volk in Minchaha. (Nadaljevanje.)	603
7. I. A. Krylov » B. Vdovič: Bogatin in poet	613
8. Dr. A. Debeljak: Iz hispano-ameriške književnosti. (Nadaljevanje.)	614
9. Miran Jarc: Ubežnik	625
10. France Bevk: Znanje	629
11. Književna poročila	632
K. Dobida: Franc Stelè: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. (Konec prih.) — Dr. Pavel Karlin: Rado Murnik: Na Bledu. — Dr. Pavel Karlin: Dr. N. Korun: Spake. — Miran Jarc: Zvonimir Koscem: Morje. — Mirko Pretnar: Alojzij Remec: Iz moje domovine. — Dr. Pavel Karlin: J. P. Rabaté: La geste de Marko.	
12. Kronika	937
Fr. Albrecht: Drama. — A. L.: Program našega narodnega gleda- lišča za bodočo sezono?	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta
60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravišтво se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

K. Ozvald / *Veronika Deseniška,* *naš veliki kulturni dokument*

To že ni več blago, to je meglica,
večerna zarja, zrezana na kosce,
zravnan in povezana v zavitke. (42)

Ali si že čital «Veroniko Deseniško», me tik pred počitnicami vpraša prijatelj lepoznanec.

Ne. In ti?

Nisem. Ni bilo denarja, da bi jo kupil. Sicer pa kdo ve, ali tudi s to svojo dramo ne doživimo zopet razočaranja, je dejal prijatelj.

Nekaj dni po tem razgovoru sem šel na počitniški oddih in s seboj vzel tudi Veroniko Deseniško. In ko sem začel tragedijo čitati, se mi je zazdelo, da je prvega dejanja — samo pocingljanje z besedo, brez pravega «dejanja»; sicer pa slastno pocingljanje, da sem kar nehote nekatera mesta čital na glas. Zato sem se, na preži za «dejanjem», vnovič lotil čitanja od kraja pa počasi. In glej čudo, ob vodstvu kakor da pritrkavajoče in pa divno slikovite besede Župančičeve se je pričelo čudežno «dejanje»: prelestno romanje in razgledovanje po tistih v nedogled segajočih, pa sicer skritih katakombah človeške duše, ki ji, kakor preznačilno pravi Ivan Cankar, ni dna.

Dal sem potem Veroniko še gospodični, ki je knjigo videla na moji mizi in me prosila zanjo. Hlastaje prebravši prvi akt, mi hoče knjigo vrniti, češ, da — to ni nič. Pa ji dem, da naj poskusi še enkrat z mirnejšim taktom brati. In je brala, brala, prebrala knjigo enkrat, dvakrat in zopet znova brala ter mi motu proprio priznala, da — tako lepe knjige še ni čitala. —

In tako stopa pred človeka, ki mu je kaj — Prešeren bi rekel — «slovenstva» mari, pilatovsko vprašanje: Quid est veritas? Kaj je polna resnica o Župančičevem literarnem umotvoru z imenom «Veronika Deseniška»?

Jaz bi dejal takole: Ako hočemo «Veroniki Deseniški» od-
kazati pravo mesto v zakladnici naše in v zakladnici splošne
kulture, tedaj se je že treba nekoliko pomeniti z načelnim vpra-
šanjem, kaj je vloga umetnosti v ekonomiji človeškega duha.

Ne bo menda ugovora, če rečem, da je umetnost docela svoje-
vrstno in pa vseskozi avtonomno kulturno področje in ne kakšno
peto kolo poleg drugih kulturnih področij, to se pravi: poleg
znanstva, tehnike, gospodarstva, politike, religije... Vsa ta pod-
ročja si dajejo sicer opravka z enim ter istim svetom in
življenjem, toda vsako z drugačnega, čisto samosvojega vidika:
znanstvo si prizadeva dokopati se do resnice, do brezpogojne
resnice z ozirom na posamezne pojave sveta in življenja; tehnika
skuša ob eksaktnem porabljanju prirodnih sil do čim večje
mere dvigniti udobnost našega življenja; ob vodilu verstva išče
človeška duša zadovoljivega razmerja do neskončnosti in več-
nosti itd.

In umetnost? No, bistvo umetnosti je v tem, da nam z naj-
različnejšimi izrazi, bodisi s pomočjo besede ali barve ali glasov
ali likov... prikazuje kos življenja ali sveta tako, to je od takih
strani in pa do takih globin in višin, kakor ga je samo umetnik
gledal v izvoljenih hipih in kakor bi ga drugi, poprečni ljudje brez
njegovega umotvora težko ugleдали, oziroma doznali. In tako
je torej umetnik človek, ki ob svoji umetnini drugim ljudem,
«občinstvu» odpira dušo za pogled v sicer istinite, a ne sleher
nemu očesu a priori vidne, oziroma sleherni duši doznavne vitre
življenja in sveta.

Poslanstvo prave umetnosti je, kakor razvidno poudarja Max
Scheler — o d k r i v a n j e n o v e g a, pronicanje v doslej neznane
stvari vnanjega in pa duševnega sveta. Samo reproduciranje
danega (v zmislu «verizma») da je odveč, a subjektivno izmiš-
ljanje s pomočjo fantazije enodneven pojav, brez pomena za vse
tiste, ki niso taki ali tako udeleženi na njem.

*Govorj Delu
za slovar*
A p o g l a v i t n i p r i p o m o č e k, ki je umetniku na razpolago za
razgrinjanje tega, kar običajnemu pogledu zastirata konvencija in
«pravilo», je — u s t v a r j a n j e n o v i h i z r a z i l. Na področju
literarne umetnosti to najbolj elementarno izpričuje pristna na-
rodna pesem. Zato pa je velik lirik, dramatik, romanopisec...
tudi velik dobrotnik svojega naroda — kot j e z i k o v n i z a-
k l a d o k o p. In vsi, kar nas je običajnih ljudi, pač predobro
vemo, ko bi radi kaj neobičajnega povedali, da «komaj za vsako
deveto stvar je beseda, za najglobljo, za najbolestnejšo je ni»
(Cankar).

In ta faktum ima silno velik pomen v dinamiki duševnega življenja, posameznikovega in socialnega. Doživljaj, ki je zanj beseda, ti vse drugače stopa v zavest, nego pa kaj neizraznega. Vzdih

O ti!... O kdo?... Ah, neizraženi
in neizrazni, naj srce te čuti...

(Kette, Moj Bog, VII.)

ta vzdih je temu pač najlepši dokaz. To je tudi glavni razlog čudnemu pojavu, da zaznavanje samega sebe, to se pravi opazovanje lastnega jaza pa njegovih svojstev in doživetij v modernem leposlovju izkazuje neprimerno več duševnih odtenkov, nego pa antična in srednjeveška literatura. Novi izraz, ki ga je pesnik ali pisatelj ustvaril za svoje doživetje, je čitatelju povod, da ob svojem doživljanju prej ali slej opazi to, kar v istini odgovarja novi jezikovni tvorbi.

X. Zato pa čujte izobraževalci naroda, veliki in majhni! «Dušo zdravega in rastočega naroda oblikuje pisatelj in filozof. Še tako slaven pravnik, inženjer, kirurg, politik, četudi svetovnega imena, nima vpliva na narodovo dušo. Tudi historik vsebuje takih sil — ako je pesnik, n. pr. Palacký, a ne Tomek. Kar je (češki) narod danes, zahvaljuje svoji literaturi. Tem, ki so bili pred nami, nam, ki bdimo nad njegovo dušo v sedanji dobi.» (I. S. Machar).

In kako se odraža «Veronika Deseniška» v odsvitu teh ugotovitev? Poglejmo v ta namen njen sujet!

Veronika, graščakova hči iz bolj samotnih Desenic v hrvaškem Zagorju, je sanjavo, «neučakano» dekle v polnem razvitu mladosti, pravo «dete iz pravljice», ki z vsem žarom svoje prve ljubezni ob slučajnem srečanju vzplamti za lepega viteza Friderika iz mogočne in veleugledne rodbine celjskih grofov pa z donhuansko dušo, kateri ji strastno vrača njeno ljubezen. Veronika ne ve, da je Friderik oženjen in sicer oženjen z damo iz visokega rodu: z Jelisavo Frankopansko, katera «na Golgati ljubezni» z vdanostjo prave mučenice prenaša jako pisanih vrst nezvestobo svojega soproga. Jelisava se sicer sama zastrupi, ko izve, da si je Veronika, ki jo je Friderik kot njeno «dvornico» spravil v svojo stalno bližino, že ob tistem prvem srečanju pod očetovim gradom — osvojila srce njenega moža. Vzeti pa se Friderik in Veronika ob vsej svoji ljubezni ne moreta, ker se takemu «rodoskrunstvu» z nezlomljivim hotenjem upira Friderikov oče, tisti na svojo močnost ponosni ter še dalje in više, do «knežjih» ciljev stremeči celjski grof Herman, ki si iz razlogov rodbinske politike želi vse drugačno snaho, nego je «ona», «gospodična z Desenic», «vlačuga (!)

z Desenic»; zato dá Veroniko vreči v ječo celjskega gradu, kjer pred porodom umre z otrokom vred, ki ga je zanosila s Fridrikom. —

Hm! Vsakdanji konflikt med sinom pa očetom! Samo da se tukaj odigrava v dušah tako zvanih višjih in najvišjih stebrov človeške družbe. Tako utegneta reči. Neprijeten spor med sinom, ki ga tare «ljubezni tiranija», kakor je to do skrajne nazornosti izrazil Prešeren, in pa med očetom, kateremu hodi največ po glavi — «kaj posojila neso, kaj hiše, polje, kaj kupčija» in podobne reči. Pač večni, v bistvu človekovem zakoreninjen boj med stari rimi pa mladimi.

Res, ta konflikt je že tako do banalnosti vsakdanji, da človeka niti več ne prime kdovekaj za dušo, ako ne stopi pred te na kak čisto izreden način. A Župančič nam v «Veroniki Deseniški» ta konflikt prikazuje na povsem izreden, to je na takšen način, kakor se doslej ta konflikt ni obravnaval v slovenskem jeziku. Ko se ta sicer od konvencionalne, to je obrabljene besede za brisani spor, v kateri ga dan na dan slišimo rešetati, na posameznih mestih «Veronike Deseniške» odigrava pred teboj odsevan skozi tako ostro prizmo Župančičevega samosvojega izraževanja: tedaj se ti začne čudežno odklepiti inace «zaklenjena kamrica» človeške duše in njenih najtajnejših utripov — vse do «dna». Tudi o tvorcu «Veronike Deseniške» bi se namreč dalo reči:

Ta ti obrača svet kakor seno,
da pride vse na milost sončnih žarkov. (40)

Pa naj sledi nekoliko mest iz tragedije na pokaz in v dokaz pravkar izrečenih trditev!

1. Gospa Charlotte Bühler, profesorica na tehniki v Draždanih, n. pr. nam z izredno finim čutom odkriva, kaj je v psihologiji mladenke «večno ženskega». Vzlic njenim silno zanimivim ugotovitvam pa tvegam vprašanje, ali se da v obliki znanstvene preciznosti tisti labilni stadij v dekliski duši koncem pubertetne dobe toli nazorno naslikati, kakor je to storil pesnik z besedami, ki jih polaga na jezik Veronikini teti Sidi:

Oj brate — deklice so rahel cvet;
saj veš o Kresu zarje Vidove:
večerna se poljublja z jutranjo —
večerna ugasne, jutranja zasine,
med njima pa je nezaznaven hip,
ko sonce docvete in se osuje. (14)

In —

Veronika gre v zarje Vidove. (15)

To je sklep, tako čudovit sklep per modum Barbara, kakor ga suhoparna logika znanstvene psihologije, oziroma mladinoslovja s svojimi izrazili kratkomalo — ne zmore. Tej ponazoritvi bi se dal ob stran postaviti edino še, recimo, verz iz Prešernove gazele: Deklica prevzetna! zmisli, kàk je kratek vsaki cvet, da začne se leto starat' že v srpani (= v juliju, oziroma — v Juliji, kateri je bilo komaj 16 let).

2. Ali pa čar t a j n e p r v e l j u b e z n i, ki ga je do vrha polna Veronikina duša! Kdor bi kaj takega poskušal «točno» in «jasno» povedati, zanj pač velja vprašanje: «Je kdo kedaj že tehtal mesečino?» (43). Za tako doživetje so docela odgovarjajoč izraz samo besede:

«— — — Bogata sem!
Le svétu oči zaprem in si pogledam
navznoter — o — v meni je vse svetló,
in vidim, da sem zaklenjen tabernakelj,
ki vanj so nanosili božji sli
ves blek sveta in meni edini dali,
da smem vanj zreti in ga vživati. (86)

3. In o d k o d se je vzela Veronikina tolika ljubezen do Friderika? No, se je pač zagledala vanj, tako ali podobno slove običajno utemeljevanje tega stvarnega stanu. Toda ta način izražanja je «Grobschmiedearbeit», ki nimalo ne ustreza finemu kolesju, katerega gonijo tukaj nastopajoče duševne sile, osobito bipolarni utripi človeške duše, kakor se očitujejo v prelestnem dialogu med Friderikom in Veroniko ob prvem srečanju (29) ali pa pozneje (93) v Veronikinih besedah:

Moj plamen ni zagorel sam od sebe:
plamen je plamen vnel — tako je z nama.
Poznate obiskávanje svetinj
med našimi cerkvicami na samem?
V poletni noči stoži se svetniku
po bratu, po sosedu v drugi cerkvi,
temu po onem — in skoz svetlo noč
svetlinji poletita v medlem soju
si hrepene naproti...
Kjer pa se srečata, se strneta
v svetem poljubu in se raziskrita. —
Tako bilo je z nama.

4. Kaj da se pravi s a m o z a v e s t e n biti, o sebi imeti nadčloveško visoko mnenje, to pa nam Friderikov oče, grof Herman, takole pove:

— — — Ob setvi duš
pade katera ponevedoma
Bogú iz sevnice na suha tla
in se je zakrléžila na plitkem:
a mene je z razmahnjeno desnico
zagnal v globlji razor za višjo rast. (170)

In njegova izpoved o trdem, doslednem pa b r e z o b z i r n e m, ' zgolj računarskem stremljenju za velikimi, daljnimi cilji je ta-le:

Celje je sen visok iz roda v rod.
Jaz sem ga moral sanjati na tleh,
na gručasti, uporni ráskavini,
kjer se korist zadeva ob korist
in tarejo trdo stvari svetá.
Niti na tleh ga nisem še dosanjal.
Ti, Friderik, sem upal, da ga boš,
in Ulrik, on da poleti ž njim v zarjo...
Kdor tega sna ne sanja, ni Celjan.
Vsa pokolenja so v njem dihala,
le tebe, Friderik, je sen preskočil.

5. In končno bodi še s čudotvorno silo Župančičeve besede prikazano, kako Friderik, ki je v svojih žilah nosil «vrelo kri», ki ga je Bog «zvrhal z vso strastjo človeško in mu je težje dal kot drugim nam», postane ob solncu Veronikine ljubezni — «č l o v e k»:

Ah, oče, da ti je pogledati
mi v jedro duše, v tajno zibko sanj!
Uzrl bi v novem svitu celjski sen,
kako se objema in poljublja z dvojčkom,
sestrico mlajšo, pa enakovrstno,
kako posojata si blesk in dih
in rasteta samo od obhajila,
kjer sta drug drugemu si hostija.
Moja ljubezen do Veronike
tako se je spojila s celjskim snom,
da ni mogoče več ju lóčiti:
prokolni enega in drugi vene. —

Literarni umotvor «Veronika Deseniška», to utegne nemara biti že iz navedenih mest razvidno, ni — fabula + dramska tehnika + svojevrsten jezik..., kakor, vsaj dozdeva se mi tako, to reč prikazujejo dosedanje ocene. To je marveč kos živega, vedno zanimivega življenja, ki nam ga umetnik ob žarometih svoje čudodelne besede predočuje s toliko nazornostjo, da se ti ob gledanju — «srce navriska in izjoče». V tem dejstvu je — katarzis te pristno naše tragedije.

Vsega skupaj: Čisto samosvoj jezik v «Veroniki Deseniški» je tisti arcanum, brez katerega bi naša najmodernejša drama bila isto, kar, recimo, te ali one vrste industrijska naprava — brez gonilne sile. Brez neobičajno izrazilne moči tega jezika bi nam zmisel posameznih odstavkov, oziroma stavkov in mest v tragediji ostal — nedosegljiv, «transcendenten» ali pa bi se nam le površno razkrival. «Veronika Deseniška» je najočividnejši izkaz, pravi paradigma strukturno-teoretske nujnosti, da — vse bina umetnine tvori podlago vnanji, čutno doznavni (jezikovni) obliki in oblika vsebini. In dalje velja o tem jeziku isto, kar n. pr. o barvnih tonih na slikah starih in novih «mojstrov»: teh izrazil ni mogoče na kak drug način, n. pr. «z drugimi besedami» popolnoma adekvatno nadomestiti. Temu in temu doživetju (umetnikovemu) namreč ustreza samo en čisto primeren izraz, kar včasih naravnost pretresljivo izpričujejo vsi tisti, ki so se trdo borili, skušajoč n. pr. dobiti pravo besedo za to, česar jim je prekipevala duša. In — «kjer si duša izvojuje obliko, tam obenem i oblika zaposede dušo» (Th. Litt). In tega doživetja ne moreš poljubno izraziti v različnih oblikah na ta način, kakor se n. pr. ista količina vode lahko zajame ali v vrč ali v skledo ali v škafo... Zato se Veronika Deseniška ne dá — prevesti, to je tako prevesti, da bi prevod «v duhu in resnici» reprezentiral Župančičevo tragedijo. In v jugoslovansko kulturo pojde Veronika Deseniška kot integralen del samo — talis, qualis.

Stano Kosovel / Kaj smo?

Kaj drugega smo kot leteči ptiči,
ki so za njimi vsi bežeči griči? —
Nič več, nič več!

In kaj smo kakor ladja brez krmila,
ki smer je v dolgi vožnji izgrešila
in tisoč sreč!

Kaj drugega kot veter, ki ne gane,
ko vidi, da v vesoljstvu ne obstane
nobena reč?!

In nič več kakor listi padajoči,
v pripeki solnca izgorevajoči —
Nič več, nič več!

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

A za je pogledala skozi okno in se je razveselila mraku. Ogrnila je plašč, po prstih je hušknila na dvorišče in za vrtovi na cesto. Gazila je sneg in vroče kaplje so ji polzele po razgretih licih. Lasje so se ji lepili na čelu in njeno vitko telo je komaj zmagovalo visoke zamete.

Toda vodilo jo je koprnjenje srca, zapovedujoča misel, po praviti svoj greh in končati to blazno početje.

Pred njo se je zgoščala tema, v vsakem odsvitu, padajočem skozi zameglela okna, je obstala, misleča, da se bosta laže spoznala. Dolgo pot je že storila, njega ni bilo. Pričela se je že boriti z obupavanjem. Samota za hišami jo je grozila, od njega pa ne duha ne sluha, le mehki sneg se je oprijemal nog kot svinec. Kakor bi jo nevidna sila vlekla k tlom. Hitela je, zopet počivala, se strastno prerekala z nezaupanjem.

«Saj mora tod mimo,» je ponavljala glasno. Lastne besede so jo strašile sredi brezmejne, gluhe tišine. Tedaj je čutila ledeno grozo. Nad svetom je vladal božji molk, segal v prsi do srca. Iz vsake sence, vsakega drevesa je rastel «on» in vedno bolj je blo dila za prevaro.

«Morda pije kje?» Zapazila je, da je že onostran mostu pod gozdom. «Nazaj moram! Moj bog, zdaj mi lahko uide.»

Zbrala je vse moči in tekla. Zgrudila se je v sneg. Kakor bi se vrnila v mehko postelj po trudapolni poti. Počivala je na tleh.

«Jezus, če me najde tako!» Z golimi rokami si je pomagala kvišku in vse mokre je skrila v plamtečih nedrijih.

«Kaj sem storila?» Zdaj se je pričela jasno zavedati, kako uboga je in revna.

V tem hipu je stala pred hišo, kjer je prebival farni krovce, in je videla, kako je Andrej z lahkotnim korakom zavil vanjo.

«Zdaj pride.» Vso jo je pretreslo. «Kam naj se postavim? Tja, pod okno, ali naj grem počasi proti mestu? A če bo šel mimo?»

Vse se ji je mešalo. Še huje je drhtela. Prihajale so sani. Obstale so pred hišo in spoznala je Andrejevega hlapca.

«Moj bog, sani je naročil, še pogledal me ne bo, ko bo vozil mimo.» A pot jo je tako utrudila, da ni mogla več misliti. Jasno je čutila le to, da je lahko vse izgubljeno. Vsak trenutek se lahko zgodi. Da bi še enkrat šla na tako pot, ne, ona nikoli več. Utrnila

se je v možganih čudna misel, ki je vodila njen korak. Kopala se je čez sneg in sedla na voz. Hlapec jo je pozdravil.

Vsak udarec srca je razločila. Strašna se ji je zdela tišina krog nje in dolgočasno hlapčevo požvižgavanje. Tako silno je bila ponižana, da je oboroč prijela za naslanjalo, iz bojazni, da ne bi pobegnila. Tem huje je grizlo v duši. Na ustnicah pa jo je pekel tajni nočni poljub in vsa je drgetala.

V tem se je s počasnimi koraki približal Andrej. Sunkoma se je nagnila k njemu z vsem obrazom.

«Aza, kje pa si ti hodila?» Pozdravil jo je tako preprosto, da se mu je zasmejala: «V snegu sem obtičala!»

«Vozi v Štepanjo vas!»

«Domov!» je prosila.

«Ne! V Štepanjo vas, obrni!»

Objel jo je krog pasu: «Aza, ti si vroča! Goni!» Konj se je ves spočit naslonil na prednje noge, kopal pred seboj, da je pršel sneg izpod kopit in vse se je iskriilo v svetlobi, kadar so vozili mimo hiše. Aza je bila srečna. Molče je slonela v njegovih rokah, ki so bile vlažne od njenega spotenega telesa.

«Kakor bi premočenega vrabčka ujeli!» se je smejal. Tudi njej je bilo sladko, a v duši je vstajala druga beseda, s katero bi tako rada na dan, a ni bilo mogoče.

Ustayili so se pred gostilno in postayili konja v hlev.

Zaprta sta se v oddeljeno sobo in Aza je sedla k peči. Še je trepetala od mokrote. Naročil je zavretega vina in jo vzel v naročje.

«Kaj si uganjala, Aza?»

Ona bi hotela govoriti drugače, ne tako prešerno. Želela si je tišine, mehkih besedi, da bi lahko izrekla tisto tajno besedo.

«Hotela si dražiti fanta, kajne? Pa nisi poznala Andreja.»

Trpke so bile besede in tičica v naročju je žalostno povešala glavo.

Ko ji je vino vzplamtelo v licih, da so se mu ustnice kar opekle na škrlatasti polti, je vzkripela. Vrgla se mu je krog vratu in ga strastno poljubila. On je vstal in pogled mu je bil besen od poželenja.

«Ljubi me!»

✕ «Andrej, ne nocoj!»

«Ljubi me!»

Zapovedujoče so sikale oči. Zopet se ga je ovila in ga palila s poljubi.

«Andrej, kar hočeš, storim zate!» Upognjena v vitkem pasu, mu je visela v naročju. Njene oči so pile njegovo moč, se iskrile, kakor odblesne v požigalčevih očeh ogenj na sosedovi hiši.

Nato je smehljaje izpregovorila tisto besedo: «Andrej, stopi pred mojega očeta!»

Čelo se mu je navidez zmračilo. Občutila je, da so mu roke hladne, da je beseda brez ognja: «Jutri, Aza!» Zaman, beseda ni privrela iz srca, ki je komaj pričakovalo odrešenja. Majhno, prav nedolžno razico je zarezala v njeno dušo, razico, ki se ne zaceli zlepa, rajša postane nevarna rana. Pogledala ga je sovražno.

«Saj sem rekel, jutri!» je dobro čuteč popravljal.

«Vem, ampak, kako si to povedal!» Solze so se ji udrle, planila je k peči in si zagrebla roke v goste lase.

«Aza, jutri zvečer, naj se zgodi.»

Ona pa je jokala, da sama ni vedela, zakaj jo tako skeli v srcu.

«Ni treba, ne!» je prosila ihte. Zdaj ni hotel slišati ničesar, stal je poleg nje in jo gledal ponižano in obupano. Zato se ni sklonil, le po laseh jo je božal.

Pozno ponoči sta se vozila domov. Tiho je zapeljal pred njen dom.

«Boš odprla?»

«Ne, jutri zvečer pridi!» In že je previdno izginila v veži.

Popoldne je prišla Marija prvič po poroki k očetu. Sam je stopil po vina in kruha.

«Zakaj ne prideš k nam?» ga je vprašala.

«E, dela čez glavo,» se je opravičeval nerodno. Nato se je postavil pred njo in jo gledal z ostrimi očmi.

«Kako živita?»

Prišla je v zadrego, kajti Rok jo je poslal s težkim bremenom.

«Oče, povedati ti moram, po kaj sem prišla. Sinoči je dejal, da bi bilo treba izplačati, kar si zapisal.»

Matija je nasršil obrvi.

«Kaj? Kje je pa to zapisano? Živega bi me rad odrl.» Jezno je prehodil sobo. «Denar in denar! Jaz ga nimam odveč, dekle... To ne gre! Sem dobro vedel, kako bo. Čemu pa rabi? Koliko je dejal?»

«Pusti, oče! Ti boš dal, kadar boš hotel. Sama ne vem, zakaj je zahteval. Saj ne rabimo!» Govorila je tako odločno, da se mu je oko razjasnilo.

«Dehorji! Reci mu, da pridem sam in se pomenimo!» Zopet je meril sobo iz kota v kot. Marija je sedela in molčala. Naenkrat pa se je omehčalo srce.

«Marija, če rabiš... kar v kuhinjo pojdi... vzemi, kar hočeš.»

«Ne, oče!»

«Doma si!» je pristavil oblastno.

Ko jo je pogledal, je videl, da ji ne žare več oči kot prejšnje čase.

«Marija! Aza mi je namignila nekaj, da se pripravlja danes vesel dogodek. Preveč je zame!» A pritajenega veselja ni mogel skriti.

Marija je ostrmela. Ničesar ni odgovorila, le v srcu je mislila: «Bog daj! Da bi se ne izpolnile tetine besede. Mogoče se je Zeba vendarle zmotila.»

Vsak si je mislil svoje. Marija je vstala in se poslovila: «Oče, ne brani. Bo že kako.»

«Saj ne rečem!» je toplo odgovarjal in jo spremil do vrat. Še enkrat se je zresnil njegov glas: «Marija, pazi doma!»

Zvečer sta sedela Andrej in Mirko, vsak za svojo mizo. Matija je posedal med njima in ju vezal s svojim redkim govorjenjem. Ko je vstopila Aza, so mu usta zadrhtela v nasmehu. Njena lepota je bila vedno novo razodetje.

Ni mogel z očmi od nje. Šla je po sobi, lahna in prožna; sladkost se ji je prelivala v bokih, iz smehljaja je žarela čudovita radost, toliko skrivnostnejša, ker se je skrivala v njej rahla senca bolečine. Ko je prisledla k Andreju in mu položila svojo dlan na roko, je obstal oče v zadregi pred njo.

«Tak, postreži, očka!» se je biserno zasmejala. Iz punčic ji je lila mladostna živahnost, kakor bi žarelo nad mizo dvojne razposajenih zvezdic.

Naenkrat pa so se ji oči zresnile. Skoro žalostno so sijale.

«Mirko, prisedi. Glej, moj fant!»

Oče se je ves zmedel. Take je še ni videl. Pred njim je zrastle ženska, ki je bila še malo prej njegova najljubša hčerka. Mirko je planil kvišku, se opotekel in je stal kakor smrt med njimi, prepaden in bled. Andrej ga je uporno motril, toda fant je uprl vanjo svoje temne oči, da so jo zbolele.

«Ne glej tako črno, Mirko! Bodi vesel in pozabi. Zdaj veste vsi!» je vzkliknila glasno.

Prisiljeno se je nasmehnil, a venel je pred njenimi očmi. Nato se je okrenil, se približeval k vratom, z rokami za hrbtom, kakor bi se bal, da bi se ne zgrudil. Čudno so jo pekle oči, ki so začarane strmele vanjo. Zazdelo se je, da jo vleče za seboj, kajti nagnila se je za njim čez mizo. Andrej jo je prijel za drhtečo desnico: «Kaj je to, Aza?»

Ni odgovorila. Še huje je bledeel fant, čim temneje so žarele njene oči. Izginil je skozi vrata kot senca in Aza je strmela v praznino. Sredi molka so bila človeška srca.

Tedaj so vsi planili kvišku. Tam zunaj je treščilo ostro in bolešno.

Oče je planil izza mize in se oprijel, tresoč se po vsem telesu. Andrej ni razumel ničesar, sklonil se je k Azi, ki je mrtvaškobleda še vedno upirala oči v praznino med vrati.

V sobo je planila dekla. Le usta je široko odprla, vzkrilila z rokami in obstala ukopana kakor Lotova žena.

Tam zunaj so rohnili koraki. Strašno žalostno ječanje je prihajalo na ušesa. V tem trenutku je vstopil Luka, ves blede, in na dolgih, trepetajočih prstih se je poznala kri.

«Jezus, ustrelil se je!» je vzkriknila Aza in omahnila.

«Hitro! Stopi, Matija! Tam zunaj leži!»

Matija se je kakor brez glave opotekal za Luko in je z rokami silil nazaj.

«Ustavite, kri ustavite!» je jecljal, upirajoč svoje steklene oči v blede obličje, ki je bruhalo kri iz ust in ušes.

Luka je dvignil Mirka in čutil, kako pojema: «Pošljite po očeta!» — «Po gospoda!» so rjule ženske.

V tem se je prikazala Aza. Ko jo je Luka pogledal, je menil, da blazni, tako srepro so gledale njene oči; človeka je mrzlo pretreslo.

«Luka, glej, da se mu lasi ne okrvave ...» Hotela se je skloniti, pa je padla brez znaka življenja v sebi.

Mladenič je čul njen glas. «Aza ... Azička ...» Zopet je bruhal kri. «Pogledi ... mi ... laske ... Azička ... kot ... tisto ... lepo ... mrzlo ... mrzlo ... noč ... Oče! ... nevesta ...» Naenkrat je planil z rokami v nebo ... zarjul je kot zaklana žival: «Lepa ... lepa!»

Luka se je prekrizal in kri mu je tekla po obrazu in prsih.

Stari Jergelc je pribesnel. Ničesar ni razumel. Ko pa je ugledal Azo na tleh, je stisnil pesti in ji hotel stopiti s težkimi čevlji za vrat. Andrej ga je komaj obdržal z žilavimi rokami. Nato se je vrgel na sina in ga močil z moškimi solzami.

«Edini! Edini!» je hropel. «Iztrgaj mu pištolo, da se še enkrat ...» Ni govoril več pametno. Zagrabil je sina in ga vlekel po tleh za seboj. «Stran, iz hiše morilcev, stran!» Posrečilo se mu je v divjanju, da ga je izvlekel na sneg, in prav tisti trenutek so prišli z bogom. Tedaj je zopet vzbesnel.

«Stran, stran! Saj ni mrtve!» Vlekel ga je po globokem snegu, da se je poznala za njim izorana sled, vsa krvava. Luka mu je

pomagal za noge, česar starec niti opazil ni. Za njimi pa je cingljajal zvonček v tišini med snegom, ter budil ljudi, da so prihajali na cesto.

Iz vseh oken so strmele luči, kako beži stari Jergele s sinom pred bogom. Luka je pristopil k župniku in mu zašepetal, da je Mirko že mrtev. Rožman je hitel nazaj z zagrnjenim bogom.

Andrej je držal Matijo, preklinjajočega svoje najdražje.

«Prekleta, prekleta!» Vihtel je pesti nad Azo, ležečo nezavestno v veži. Naenkrat se mu je iztrgal in se zaklenil.

Tedaj ni dvignil Andrej Aze, ni izprašal svojega srca. Obrnil se je in ona je ostala na mrzlem kamenju, dokler ni prikrevsala Zeba ter jo zvlekla s težavo v njeno sobo, kjer jo je položila na posteljo. Vso noč se ni zavedela. Šele zjutraj je odprla oči.

«Kje je Andrej?» je zašepetala.

Zeba si je utrnila solzo in položila uvelo desnico na vroče čelo.

Še enkrat se je vzpela: «Zeba? Zakaj pa si ti pri meni? Andreja hočem, Andreja!»

Starka je molčala.

Azi pa se je bledlo. Pogovarjala se je z Andrejem, zdaj zopet z očetom.

Zeba je čula vso noč pri njej in jo hladila z mrzlo vodo. Kadar so se približale tresoče se roke njeni glavi, je vselej ubožica planila kvišku.

«Zakaj ne greš po Andreja? Skrijte lepega otroka. Ah, otrok je bil, kakšen otrok! Na slamici je obležala...»

Zeba je premišljala, da ne pomaga nobena molitev, kajti na postelji leži najlepše bitje iz fare, strto in uničeno, kakor je že *Opisano* davno slutila. Še bolj se ji je zasmilila revica, če je pogledala vročično telo, na katerem je drhtela pod svileni poltjo vsaka mišica. Na vratu je vidno utripala žila. Sklenila je roke in ni mogla odvrniti oči.

«Oh, Aza, to ni več človeška, to je božja lepota!» Z grapavimi rokami ji je otirala pot z oči. Nenadoma so se odprle in milo zasijale v starko.

«Veš, tetka, jaz sem bila že enkrat na svetu. Pa sem na slamici umrla, res je, tetka, res. Zdaj se spominjam. Čokoladne piškotke, veš, napolitanke mi je dal tisti gospod..., ali veš, teta,» se je zasmejala, «zakaj jih še zdaj tako rada jem. Tetka, pojdi po Andreja, napolitank naj mi prinese, veliko, veliko, le povej mu, saj bo vedel, o, on že ve, da ležim na slamici...»

Zeba je jokala in molila: «Gospod, če si tako sklenil, stori hitro, prelepa je, da bi se mučila. Gospod, stori!» Ljubezen starcev je trda in usmiljena.

«Teta, teta!» jo je zopet poklicala. Naslonila se je k njej.

«Joj, tetka, ali ima lepo glavico. Joj, kako ga srček boli. Veš, teta, ti še ne veš tega, da jih vse, ki imajo lepe glavice, srček boli. Le povej mu, da ni nič hudega umreti, jaz sem že umrla.»

«Gospod, bodi usmiljen!»

Proti večeru je mirno zaspala in razburkano valovje grudi se je umirilo. Zeba je še vedno jokala: «Gospod, še jo boš mučil. Ti nesrečno bitje našega rodu.» Iz oči ji je sijala mrtva ljubezen, ki ne more pomagati in dati svetovom druge poti.

Tam zunaj bi ubogo Azo vlekli na grmado, če bi jo smeli. Kakor so jo prej vsi ljubili, tako so jo zdaj vsi preklinjali.

Od hiše do hiše je šlo: «Urekla ga je.» «Coprnica.» «Ležala je z njim, pravijo.» «Prekleta, pogoltna hiša!» «Drugače ni moglo biti, le verjemite, zastrupila ga je, svinja!»

Gori nad izbo nesrečne Aze je hodil Matija s strašno bolestjo v svoji duši. Nekaj časa jo je nosil na svojih ogromnih plečih, nato so se mu zašibila kolena in padel je na tla. Kakor otrok je jokal.

«Ti, Aza, najljubši otrok, ti si morala zadati hiši najhujši udarec, pogaziti vso čast te starodavne poštene hiše in vtakniti očetu glavo in roke v žerjavico. Preklinjam te, preklinjam, in gospod, če si pravičen, udari njo in njen rod!» Ustrašil se je samega sebe. Planil je kvišku, obstal pred križanim s stisnjenimi ustnicami: «Ne, ne, nje ne, mene in ves rod pokončaj!»

Noč je minula, toda človeške bolesti niso minule.

Matijina vrata se niso odprla. Aza je ležala nepremično in težko sople.

Drugi dan dopoldne je prišel župnik. Nalahno jo je prijel za roko in pozdravil.

«Aza! Pokopljemo ga, kakor mu gre!»

«Gospod župnik, lepo ga pokopljite!»

«Aza, bog te vprašuje: si grešila nad njim?»

Vsa se je tresla: «Sem.»

Župnik je povetil glavo.

«Aza, moja molitev ni pomagala, vedel sem, da ne bo.»

Široko ga je pogledala.

«Aza, veruj, tvoja lepota je kriva, ne tvoje srce.»

«Gospod župnik, bala sem se zase in grešila.»

«Aza, ne boj se zase, bodi pogumna, nosi svoje bolesi sama. Kajti orožje tvoje je grozno. Če pa meniš, da si grešila nad njim, se motiš, grešila si nad seboj. Ta greh boš nosila, dokler ti ga večni ne izbriše. Tako mi je on razodel.» Nevidno si je obrisal solze, vzel njeno roko in jo poljubil.

Hitro je odhajal po stopnicah k Matiji.

«Matija!»

Nihče se ni oglasil.

«Matija, odpri!» Zopet molk. Še v tretje je udaril na vrata, a zaman.

Nato je odšel s povešeno glavo. Tam v svoji sobi se je zgrudil na klečalnik in dolgo molil. Med drugim je prosil:

«Gospod, pokaži mi palico, s katero biješ človeška srca, da jo s temile rokami zlomim in potem umrem!» Še dolgo je klečal, nato je obupan vstal: «Če jim ti ne moreš dati tolažbe, jo jim bom dal jaz.»

Tisti čas je imel Matija čudno prikazen. Zdelo se mu je, da leži na postelji v nedeljo zjutraj, ko delo počiva. Z otroške postelje se je skobalila k njemu Aza v dolgi, beli srajčici. Pocukala ga je za brke in prosila: očka, vstani, gremo v cerkev. Smejal se je ves srečen, kakor bi mu solnce posijalo na postelj. Poljubljal je bele, nedolžne ročice, očesa pa si ni upal dotakniti s svojimi ustnicami, kajti prečisto so žarele. Le obličje je pritiskal k obličju in dobro mu je bilo, očetu. Tisti hip pa ga je zbolelo, strašno zbolelo v srcu in zagrabil je otroka, da je prestrašeno vzkriknul, vzkrilil z drobčkanimi ročicami in treščil je dete ob tla.

Matija je planil iz postelje. Silno mu je bilo srce. Vrgel se je v kot, kamor je dete priletelo in se zgrozil. Ni bila resnica, bila je prikazen.

Prijel se je za osivele lase in stokal: «Azička, mila Azička!» Toda vrata so ostala zaklenjena še ves drugi dan.

Po cesti so govorili: «Stari Matija je znorel. Prav mu je, po goltniku.»

Aza je tolikanj prosila Zebo, da se je vdala in stopila po Andreja.

«Kaj mi hoče?» je vprašal mrzlo.

«Videti te želi. Ne smeš odreči.»

Ko se je storil mrak, je prišel. Živo so zablestele Azine oči. On pa je obstal pri vratih in trdovratno molčal. Aza si je grizla ustnice.

«Andrej, ti verjameš?»

«Verjamem!»

«Andrej, ni res, ni res!»

«Bo že res! Za nič se ni streljal. Pri tebi je vse mogoče!»

Tedaj je hotela Aza zakričati. A stisnilo jo je v grlu, njene oči pa so se mu uprle v dušo. Videla jo je, hladno in mrzlo, ki ni verjela v njen greh, temveč je hotela verjeti. Z roko mu je pokazala vrata. Zaničljivo je skomizgnil z rameni in odšel.

Do drugega dne ni izpregovorila nobene besede, kakor človek, ki je ostal sam na svetu po vesoljnem potopu. Tudi oči ni zatisnila.

Mimo hiše so šli pogrebci. Aza se je opravila. Zeba ji je pomagala s trepetajočimi rokami: «Azička, kam?»

«Teta, bodi tako dobra in poslovi se zame pri očetu. Reci mu, da ni resnica, kar je govoril. Bil je pri meni, a ne grešno. Nocoj se odpeljem v Trst. Tam ostanem pri stricu. Pojdi zdaj!»

«Bolje bo tako, Azička, vsa cesta te sovražil!»

Aza je sedla k oknu. Mrzlica in vročina sta se menjavali. Ona pa je zrla ven na polje, nemo, s stisnjenimi ustnicami. Tam so stale samotne jagnedi, polne zlopogledih gavranov.

Zeba je nabijala na vrata: «Živina, odpri! Aza ni grešila. Ali se ne posloviš od otroka, ki odhaja?»

Matija je prisluhnil. Zbolelo ga je, da je stisnil pesti, a vrata so ostala zaprta.

Po pogrebu je prišla Marija. Zeba ji je povedala, kaj namerava Aza. Sestri sta se objeli in jokali do noči. Nato je Aza prosila:

«Marija, ti se brigaj za njegov grob. Veš, ko skopni sneg in pride pomlad, zasadi na njegovem grobu lepo, lepo jagned.»

Marija jo je vprašujoče pogledala.

«Da, Marija. Jagned mu zasadi, mojo živo podobo. Kakor ga nisem ljubila, tako ne bo imel njegov grob sence. Glej, danes sem se od njih poslovila. O, ve moje nesrečne sestre.»

«Aza, kadar se vrneš, pridi k meni.»

Še enkrat sta se vroče objeli in ločili.

Že je bila trda noč, ko je Matija obstal sredi sobe. Odprl je predale in roke so mu drevene. Težko listnico je vtaknil za srajco. Nato so se prvič odprla vrata. Pozorno je oprezal v temo in se plazil kot tat po stopnicah. Pred njenimi vrati je obstal. Prijel je za kljuko. Roka mu je omahnila. Notri je hodila Aza, čul jo je, skoro gledal njen ponosni korak. Skozi les je zrl v njeno obličje. Videl je, da ne more več jokati. Še enkrat je poskusil, da bi odprl vrata, toda s silo je odtegnil roko; kolena so mu drhtela, ko je polagal denar na prag. Še ga je popravil, da bi ga ne zgrešila. Vstal je: «Ne! Hišo je omadeževala, staro Zamejčevo

čast!» Odšel je, kakor je prišel, še bolj nem in še trši. Izginil je na dvorišče, se vrnil takoj in se zopet tiho podal v sobo. Oblekel je kožuh, pokril kučmo in s stisnjenimi ustnicami obstal nepremično sredi sobe. Ves čas se ni ganil. Spodaj je zaslišal ropot, njene in Lukine korake. Čul je, kako Zeba ihti. Njemu je hotelo počiti srce, a stal je trdo in uporno. Ko je vse utihnilo, se je splazil na dvorišče, zavil za plotovi in s širokimi koraki utiral gaz skozi temo. Odpel si je kožuh, snel kučmo in sopes težko, težko. Trdo so bile noge v snegu, do kolen se je ugrezal. Pa ni maral za trenutek oddiha. Za plotovi na kolodvoru je obstal in strašno je udarjalo očetovsko srce. A stal je ukopan.

Zapiskal je vlak, videl je, kako se je vrnil Luka sam na voz.

«Zdaj sem sam, čisto sam!» Sklonil je glavo in kakor se je telo majalo in se upogibalo v snegu, tako mu je padala osivela glava po prsih.

* * *

Matere so ležale v snegu in molčale v trdovratnem molku. Nobeno oko se ni nocoj odprlo, ne razsvetlilo. Vse so čutile, da jih je zapustilo nocoj dvoje mladih bitij. Iz sočutja so se zaprla usta. Pozno v noči pa je obstal med njimi sivolas Matija, ki je iz obupne osamelosti svojega srca preklinjal ono izmed njih, katera je nosila njega in njegove otroke. (Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser / Avgust

Molčijo lesovi —
le daljni vetrovi
čez visoko nebo
nad njimi oblake bele ženo.

Zamišljeni, resni
čez svod nebesni
počasi, brez konca
drug za drugim gredo;
v neznano daljino
čez temno modrino,
kot da mimo jesenskega šli so sonca,
tih blesk neso.

Molčijo lesovi.
A že vetrovi
izza daljnih slemen
ženo oblake in jesen.

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Nadaljevanje)

Dasi je ta dopisnik sporočal «Narodu» tudi to, da «policija zdaj bajè jako skrbno na Slovence pazi in je nekatere odgovorne storila za to, da se ne shajajo», se je policijsko nepotrjena «Slovenija» vendar shajala (dne 2., 16. in 30. junija 1869.) in na teh sejah v zvezi z odborom za ustanovitev «Slovenske omladine», izvoljenim na I. dijaškem shodu l. 1868., delala živahne priprave za prireditev II. shoda akademske mladine v Ljubljani l. 1869. in za ustanovitev omenjene omladinske organizacije.⁸³ — Dočim je dunajsko slovensko dijaštvo v «Sloveniji» pri določanju programa za ta II. ljubljanski shod stavilo v ospredje bolj točke, obravnavajoče vprašanja svetovnega naziranja, ter zahtevalo, naj se tudi nameravana organizacija «slovenske omladine» osnuje naravnost kot oficialna «liberalna stranka», so graški in mariborski slovenski dijaki (po sporočilu obiskavšega jih Levca) želeli, da pride na program II. študentovskega shoda predvsem tudi točka: «Kateri jezik naj rabijo Slovenci za višjo literaturo?»⁸⁴ Medtem ko so imeli štajerci v tem pogledu v mislih srbohrvaščino, se je bilo dunajsko slovensko dijaštvo orientiralo takrat že bolj ali manj v zmislu malo poprej v «Narodu» izišlih Celestinovih člankov, naslovljenih: «Slovenci in slovanska vzajemnost».⁸⁵ V teh člankih se je bil Celestin odločil za ruščino. Kako je Celestin v tej stvari vplival na svoje dunajske tovariše, nam kaže zanimiv dopis «Iz Dunaja 29. jul.», ki ga je «Slovenskemu narodu» doposlal po vsej verjetnosti kak Celestinov in Levčev dijaški pristaš in v katerem je izvajal med drugim naslednje:

⁸³ Pripravljalno delo za ta II. shod se je vršilo po vsej verjetnosti samo v «Sloveniji», ne pa v «Jugu». Zategadelj je slonela najbrž na nezadostni informaciji naslednja notica «Slovenskega naroda» (z dne 10. julija 1869., št. 80.): «(Slovenski študentje) na Dunaji v društvu „Jug“ s Hrvati zedinjeni so imeli zadnji četrtak zbor, v katerem so se posvetovali zastran študentskega shoda meseca avgusta v Ljubljani». — Omenjeni četrtak dne 8. julija je bila res zadnja seja «Juga», toda ohranjeni nam zapisnik te seje ne ve ničesar povedati o kakšnem takem posvetovanju.

⁸⁴ Vencajz, o. c. str. 51.

⁸⁵ «Slovenski narod» z dne 10. in 24. julija 1869., št. 80. in 86.

«Vaši članki, Slovenci in slovanska vzajemnost» zbudili so tudi tū pozornost. Reči smem, da smo Slovenci, čitaje one članke, oddehnili se, ko da bi nam kdo odvzel veliko breme s prs... Zanimalo bo torej vsaj gosp. pisatelja onih člankov kratko pojasnenje, kako se kaže tū ona ideja vzajemnosti, tū, kjer dohajamo v dotiko vsi elementi jugoslovanstva: Bulgari, Srbi, Hrvatje in Slovenci, in tako sami po sebi moramo vsaj nekoliko soditi, na kaka tla pada zrno one vzajemnosti. Hrvatje in Slovenci so pred tremi leti⁸⁶ tū ustanovljali jugoslovansko društvo, a pristopili niso ni Bulgari ni Srbi. Bulgarov je sploh malo tū, večina bulgarskih študentov obiskuje ruske visoke šole... Smemo mari meniti, da sosedstvo rusko, ena vera, živa dotika, ki jo ima skoro vsa inteligenca bulgarska z ruskim narodom, da bo vse to na njihov jezik imelo velik, a literarni enoti na jugu s srbskim jezikom ravno nasproten upliv. Društvo je torej postalo, ker Srbi po dolgem pregovarjanji vendar niso pristopili, hrvaško-slovensko. Štelo je izprva obilo udov, ki so redno prihajali k shodom. A izostali so najprej Dalmatinci, kakor so mi dejali nekateri, za voljo pretiranega hrvatizma nekterih Hrvatov, potem nekteri Hrvatje in Slovenci, in zadnje leto je pri navadnih shodih navadno število bilo k večemu petnajst glav. Slovenci, vidé hiranje društva in čuté potrebo društvenega življenja, ustanovili so, Slovenijo zraven „Juga“, in k shodom „Slovenije“ sešlo se je vselej veliko število. Od kod ta prikazen? Sledé pisatelja omenjenih člankov, ki je prvi tako odkrito spregovoril in nam idejo na bojišče postavil, in prepričani, da je tako za končno spoznanje pričel duhovno boritev, ne strašimo se pripoznati, da je hiranje društva „Juga“ krivo medsobno ne z a u p a n j e i n n e o d k r i t o s r č n o s t. Dokler so se govorile navadne fraze o vzajemnosti, ni bilo sence nespornost. A s tako megljeno hrano se tudi tū ni dalo dolgo živeti. Vprašanje, kaj ima nam biti vzajemnost, je pokazalo različnih misli, in sicer ono: da se imamo vsi poprijeti hrvaško-srbskega jezika, in ono: da nam je treba učiti se ruščine kot prihodnjega vse-slovanskega jezika za višo literaturo. To nasprotje se je čutilo kot težko breme, in o tem si ni upal govoriti nikdo resno, in če je vendar kdo kaj omenil, molčali so oni, ki so bili nasprotnega mnenja in — izostali. Odtodi ono hiranje društva. Lahko si torej mislite, kako veselo smo pozdravili v vašem listu

⁸⁶ Ta datum ustanavljanja «Juga» — za drugi poizkus takega skupnega društva ne vemo! — je morebiti po tiskovni ali memorialni pomoti potisnjen nekoliko preveč nazaj.

glas, ki je pretrgal ono neprijetno molčanje, in stvar samo porinil tako naprej, da se je očitna diskusija ogniti ne more.»⁸⁷

Po teh in takih diskusijah v javnosti in seveda najbrž še intenzivnejših v zasebnih dijaških krogih so se en dan pred izidom tega dopisa v «Narodu» določile na občnem zboru «Slovenije» (dne 30. julija 1869.) kot program II. študentskega shoda v Ljubljani naslednje tri točke: ustanovitev in sprejem programa «društva slovenske omladine» z značajem literarnega društva in z namenom «podpirati med Slovenci liberalno stranko»,⁸⁸ ki se kljub nepotrpežljivosti te «mladoslovenske» mladine nekako ni hotela roditi; določitev ruščine kot višjega literarnega jezika za Slovence in končno razgovor o slovenski univerzi, glede katere pa se je na tem občnem zboru zaradi različnih mnenj o njeni možnosti in potrebi dalo glasovanje vsakemu udeležencu shoda — na prosto voljo.

Dne 1. avgusta 1869. je izšel v «Slov. narodu» prvi poziv na II. študentski shod v Ljubljani, podpisan po naslednjih zastopnikih dunajskega in graškega slovenskega dijaštva: Ullrichu, Levcu, Zaplotniku, Šukljetu, Škabernetu, Samcu, Franju Pozniku, Majtingerju in Kleinmayrju. Za namen shoda se je označevala potreba, «da omikani možje ne opusté nikoli priložnosti spoznavati, kar jim je dobro, tirjati, kar jim gre». «Bodi naš shod v Ljubljani znamenje,» se je zaključeval ta poziv, «da si želimo roke podati, naj smo že rojeni v tej ali oni slovenski deželi, porok, da zedinjena Slovenija živi že v srcih svojih sinov.»⁸⁹ Torej ne samo dijaški študij in spoznavanje kulturnih razmer ter potreb naroda je bil namen tega shoda, ampak za njegov cilj se je predvsem označeval in napovedoval

⁸⁷ «Slovenski narod» z dne 31. julija 1869., št. 89. — Ko bi ne govoril precej nespretni slog tega dopisa za kakega manj verziranega stilista, bi človek pripisal ta dopis — Levcu, kateri se je ob izidu tega dopisa nahajal ravno v redakciji «Slovenskega naroda» v Mariboru, kamor je bil prišel za nekaj dni iz Gleichenberga, kakor je pisal svoji nevesti dne 1. avgusta 1869. Najzanimivejši podatek, ki ga dobimo iz tega dopisa, je ta, da je bila razpad «Juga» povzročila med drugimi v prvi vrsti tudi ta okoliščina, da večina «mladoslovenskega» dijaštva, orientirana rusofilsko, ni soglašala s hrvaškim piemontstvom. Tega razloga si celo Levce, ki je povedal hrvaškemu članom v «Jugu» na seji dne 9. maja 1869. zaradi njihovega «govorunstva» marsikatero trpko besedo, v onem svojem govoru ni upal navesti. A delil je to mnenje ta «Narodov» dopisnik ne samo z Levcem, ampak zlasti tudi s Celestinom, ki je bil najbrž vprav zavoljo tega razloga popolnoma izstopil iz «Juga».

⁸⁸ Vencajz, o. c. str. 51.

⁸⁹ «Slovenski narod» z dne 6. avgusta 1869., št. 91.

dejanjski nastop te mladine v slovenski javnosti, zlasti v prilog glavne ideje tistega časa, »zedinjene Slovenije«.

Oficialni voditelji slovenskega naroda so ta shod akademske mladine še bolj omalovaževali, nego shod, ki se je bil vršil prejšnje leto. «Novice» niso o njem črhale niti besedice. Tudi od naprednih veljakov se je zanimal zanj in mu pripisoval veliko važnost, kakor se zdi, edini — dr. Karel Lavrič v Gorici, ki je ob tem času uril goriške slovenske gimnazijce v govorništvo in deklamatoriki ter priredil s svojimi učenci dne 28. avgusta 1869. v Gorici razhodni sestanek, na katerem je opozarjal zbrano dijaštvo osobito na samoizobrazbo ter na krepitev znajanja v teh pomembnih mladih letih, češ: «Kdor hoče doživeti zares koristiti, gotovo si mora pridobiti veliko znanosti in skušenj; ali glavni pogoj, *conditio sine qua non*, je krepka volja, je žlahtni značaj. To je tista lastnost, vsled ktere človek neomajljivo trdi in izvršuje to, kar je spoznal za pravo in potrebno.» Goriškim abiturientom, odhajajočim na shod v Ljubljano, pa je na srce polagal tehtne besede: «Pazite na se, odgojevaajte se tudi sami, da postanete krepki in žlahtni značaji sebi in narodu v korist. To Vam svetujem za celo življenje, in ta nasvet naj Vas spremlja tudi v Ljubljano k dijaškemu shodu 4. septembra. Na ta zbor ponosno gledam kot Slovenec, kajti gotovo je to nadepolna prikazen, da se že v drugič resnobno in navdušeno snidejo slovenski mladeniči, in da bodo tam sklepali o rečeh, ktere so dosihmal pretresovali le starejši možje.»⁹⁰

Drugi shod slov. akad. mladine se je nato vršil dne 4. septembra 1869. v dvorani ljubljanske čitalnice ob navzočnosti 90 visokošolcev in abiturientov. Shodu je predsedoval dr. Fran Celestin. O prvi točki dnevnega reda, o ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani, je kot prvi referent razpravljal jurist Oblak in predlagal naslednjo resolucijo: «Zbrani študentje v Ljubljani zahtevajo od vlade, da je ona pravična tirjatvam slovenskega naroda ter ustanovi univerzo v Ljubljani z učenim jezikom slovenskim.» To zahtevo sta precēj oslabila prihodnja dva dijaška govornika, izmed katerih je filozof Zaplotnik (ki se je par let pozneje ponemškutaril) izkušal dokazati, da Slovenci še ne zmorejo univerze, češ: «Narod naš je majhen in manjka mu mecénov, ki bi mu tako pripomogli k tej narodni napravi; od vlade pa tudi ni upati nikakoršne podpore. Pa ko bi tudi to bilo, nam manjka moči, ki bi bile sposobne, predavati na univerzi, in više literature nimamo še in je tudi upati nimamo,

⁹⁰ «Slovenski narod» z dne 31. avgusta 1869., št. 102.

nije funkcija

dokler ostane ta pod klerikalno cenzuro; in vendar vsakemu je očitno, da brez te si univerze še misliti ni mogoče.» V istem negativnem zmislu je govoril tudi Franjo Šuklje, poudarjajoč, «da naš narod nima še dovolj inteligencije; manjka mu še sposobnih učiteljev za srednje šole, kje bi je imel za univerzo... škodljivo bi bilo, narod s slabim vseučiliščem odvracati od više omike, ker bi potem moral zaostati in bi se nikdar ne mogel meriti z drugimi omikanimi narodi». Pri glasovanju se je vendar večina odločila za Oblakovo resolucijo. — O drugi točki dnevnega reda, o vprašanju, «kterega slovanskega narečja naj se Slovenci poprimajo za višo slovesnost», je razpravljala Fran Levec, opozarjajoč v uvodu svojega referata, da obstojata glede tega vprašanja med dijaki dve struji: «Ena pravi: Nas Slovencev je premalo. Nikdar ne bomo imeli velike svoje literature. Začnimo torej hrvaški pisati; slovenski jezik obdržimo samo za spise, namenjene slovenskemu kmetu in skušajmo se tudi politično s Hrvati zjediniti. Druga pak jej odgovarja: Da je Slovencev malo, je res. Gotovo tudi, da nikdar ne bomo imeli velike literature. Kar brez premisleka pa hrvaški pisati nikar ne začenjajmo. Pišimo slovenski za naobražene in nenaobražene, za kmeta in gospoda. Desetkrat premislimo to stvar, predno pustimo svoj jezik in ako ga že moramo pustiti, desetkrat se ozrimo na vse strani, da za to dobimo primerno odškodovanje in gotovo garancijo za našega naroda če ne obstane k pa vsaj napredek.» Glede prvega nazora pravi Levec, da ga zastopajo «razun posameznih domoljubov posebno študentje graške univerze», dočim da se drži drugega stališča «ogromna večina slovenskih domoljubov, skoro vsi slovenski pisatelji in razun kakih petih — vsi slovenski študentje na Dunaju». Na to drugo stališče se postavlja tudi Levec, ki v svojem referatu nadalje izvaja: «Puščati slovenski jezik ter začenjati pisati hrvaški bi bila našega naroda poguba, s Hrvati politično se ediniti, bi bila — vsaj za zdaj — naša nesreča. Slovencev, pravite, je premalo, da bi kedaj osnovali veliko svojo literaturo. To je res. Toda jaz vas prašam: Kaj bode potlej kaj bolje, ako začnemo hrvaški pisati? Nikakor ne. Južnih Slovanov razun Slovencev je v vsem skupaj 11 milijonov, med temi 6 milijonov Bulgarov. Srbi in Hrovatje, katerih je vseh skupaj tedaj komaj 5 milijonov, pišejo res en jezik, toda v dveh alfabetah, njih jezik ima dve literaturi. Samo znamenitejše knjige, ki se pišejo na Hrvaškem, bero se tudi na Srbskem in nasprotno. Neizobraženi Hrvatje ne znajo cirilice čitati, neizobraženi Srbje ne latinice. Srbje se krvavo

malo brigajo za hrovaško akademijo, Hrovatje nič za srbsko učeno društvo; hrvaški univerzi Srbje naravnost nasprotujejo. Ko smo pred dvema letoma Južni Slovani na Dunaju hoteli na cara poslati adresno ter prositi ga, da bi dovolil utemeljenje univerze v Zagrebu, so Srbje zoper to na vse kriplje protestirali. Za dubrovniške pisatelje se oboji še pulijo, kakor za današnje Dalmatince. Hrvatje pravijo: hrovaški so bili, Srbje pravijo: srbski so bili. Vse to so dokazi, da Hrvatje in Srbje hočejo biti dva različna naroda. Hrvaška in srbska literatura ni ena literatura, in če mi hrovaško začnemo pisati, se na Jugu še daleč ni osnoval en knjižni jezik. — Toda vzemimo tudi, da Hrvatje, Srbje in Slovenci pišemo en jezik. Koliko je nas vseh skupaj? Komaj 7 milijonov. Za boga svetega, kaj bode kedaj temu številu Jugoslovanov, ki, kar se tiče kulture in naobraženosti, leže v plenica poviti, mogoče osnovati tako literaturo, da bode spodrinila vpljiv že sedaj na vrhuncu stoječe ogromne laške, nemške in — ruske kulture? Nikdar ne! Kultura je meč, ki sam reže! Kakor sedaj, ko pišemo slovenski, bi tudi potlej naš uka in zabave žejni duh hrepenel po hrani, in ker bi je doma ne našel, šel bi na tuje ponjo. Slovenci bi kakor sedaj segali po nemških knjigah, nemških časopisih; nemška kultura in literatura bi se kakor dosedaj tudi potlej šopirila po slovenski zemlji. Čemu tedaj svoj jezik puščati, če s tem nismo na boljem? — Čisto prazen in votel pa se mi zdi izgovor, da bi se mi germanizacije ubranili, ako bi začeli hrvaški pisati... Da, jaz se predrznem celo trditi, da puščati slovenski jezik in začenjati pisati hrvaškega bi bilo toliko, kakor germaniziranju na Slovenskem vrata na stežaj odpreti. Inteligencija, hočete, da bi pisala hrovaški, samo kmeta našega bi se toliko vsmilili, da bi mu privoščili domačo besedo. Ločiti pa literaturo v dva jezika, to se meni zdi nemogoče. K mečke literature brez znanstvene, lepoznavske jaz ne poznam. Inteligencija bi bila hrovaška, kmet pa nekaj časa slovenski, potlej pa za boga ne hrovaški, ampak nemški; kajti še zdaj, ko vse pišemo slovenski, germaniziranje napreduje, kaj še le potlej, ko bi prostemu narodu samo prazne lupine podajali. (In, gospodje moji, to je tudi zoper človeško dostojanstvo. Kmet ima ravno tisto pravico do izobrazenosti kakor gospod.) Zatorej pravim, če ga hočemo popolnoma germanizirati, začnimo precej hrovaški pisati! Hrovaški jezik — naša poguba!» — V nadaljnjem delu svojega referata opozarja Levec na to, da bi se v takratnem času slovenski pisatelji tudi težko naučili hrvaščine v toliki meri, da bi mogli v tem jeziku svobodno ustvarjati.

ko je veliko lažje. $\int f(x) dx = 70$ težko je * Danes je v publikaciji strastovno
ne va' zoper. Rbe 599
1924

Smešno se mu pri tem zdi pričakovanje, da bi takratna avstrijska vlada, «ki nam še slovenskega jezika ne privošči, kedaj hrovaški jezik vpeljevala v naše šole, kakor Hrovatje pričakujejo». Tega ne bi storila po referentovem mnenju »že zategadelj, «ker bi s tem most zidala k političnemu združenju Slovencev s Hrvati». Glede politične združitve s Hrvati pa je Levec mnenja, da si ga Slovenci ne morejo želeči, dokler tičé Hrvati v madžarskem okviru: «Ako se mi zdaj s Hrvati politično zjedimo, prodamo se brez vse milosti madžarski hegemoniji. Med vsemi narodi pa, katerim bi se jaz kot Slovenec uklanjal, bili bi Madjari zadnji; če že mora slovenskega naroda konec biti, naj se desetkrat raji vtopi v nemški kulturi, nego v madžarski ošabnosti in oholosti!» — Nato prihaja Levec k najgloblje v srcu vseh tedanjih Južnih Slovanov ležeči, tihi, pobožni in takrat še v sanjski pajčolan zaviti ideji južnoslovenskega kraljestva. Skeptičen je pri tedanji politični konstelaciji njegov pogled na to idejo, ki bi se po njegovem mišljenju dala realizirati samo v slučaju, «ko bi bila Evropa kedaj tako velikodušna, da bi se pod slovansko lipo vsedla, roke križem djala ter rekla: No, vi Slovenci, Hrovatje, Srbje, Bulgari, zdaj se pa genite! Osnovajte si jugoslovansko kraljestvo!» In še v tem slučaju meni, da bi se ta državna stavba javaljne posrečila «zdaj, ko se Srbi in Hrvatje tako mrzé, zdaj, ko od ene strani Italija sega po Dalmaciji, od druge Madjarija po Srbiji in Hrvaški, od tretje Turčija in tudi Rusija po Bulgariji, od četrte Grška in od pete Cislajtanijska po vsej Jugoslaviji». Pravi, da bi bilo «presangvinično» misliti, «da bi se pri taci razmerah osnovalo južnoslovansko kraljestvo in ako se osnuje, da bi nas peščica ubogih Jugoslovanov kljubovala vsem: velikanski Rusiji, požrešni Madjariji, pohlepni Italiji, Grčiji in družim državam, ki se kar trgajo za nas!»

V ostalem pa se izreka Levec v zmislu tedanje Celestinove rusofilske orientacije, ki si jo je bila prilastila tudi večina dunajskega «mladoslovenskega» dijaštva, zoper hrvaško piemontstvo na slovanskem jugu ter vzklika: «Katera grana na jugu ima kako pomenljivo prihodnost? Če se že na Jugu hočemo s kom jediniti, zjedimo se sè Srbi!» Sklicuje se Levec na tozadevni, malo poprej izišli članek «Še enkrat slovanska vzajemnost» v «Slovenskem narodu»,⁹¹ o katerem listu pravi, da je «mladih Slovencev evangelij». Iz tega članka podčrtuje referent zlasti ono mesto, ki se glasi: «Čeprav se tu in tam trdi, da bi jugoslovanstvo le

⁹¹ «Slovenski narod» z dne 31. avgusta 1869., št. 102.

nekako prestopno stanje bilo, mi hrvaškim obljubam nič kaj ne verjamemo. Nam se dozdeva, da Hrvatom jugoslovanstvo, če še tako pokvečeno, ni sredstvo, ampak cilj in konec... Nam se abotno zdi, da Hrvatje hočejo z Rusi konkurirati.» — Nato se referent historično ozre po dotedanjih poizkusih uvedbe hrvaščine v slovensko literaturo, rekoč: «Že pred dvajsetimi leti se je oživela ta ideja pri Slovencih. In takrat, gospodje moji, ni ostalo samo pri besedah, ampak začele so se po malem rabiti hrvaške oblike v slovenski pisavi. Toda Novice, ki so takrat te oblike rabile, so zdaj čisto slovenske. Dr. Razlag, ki je takrat izdal almanah *Razlag* Zoro, pisan bolj v hrovaškem nego slovenskem jeziku, piše *Hrvat* zdaj čisto slovenščino. Janežič, ki je izdajal Slovensko Bčelo, *Slovenec* pisano v hrovaško-slovenski zmesi, je zdaj vzor čistega slovenskega gramatikarja, Dr. Toman, ki je takrat svoje na pol hrovaške pesmi celo v cirilici tiskal, nu, Dr. Toman zdaj ne piše več cirilice, pa hvala bogu tudi latinice ne! Edini Majar je ostal, ne, še Majar ne. On, ki je pred petnajstimi, dvajsetimi leti koval jezik iz slovenščine in tako imenovane „ilirščine“, še on je svojo kovačnico raztegnil zdaj na vse slovanske jezike z marljivostjo in pridnostjo, ki bi bila vredna boljšega uspeha in boljšega — predmeta.» — Zaključek tega Levčevega referata glede slovenščine se glasi: «Ostanimo pri svojem slovenskem jeziku, rabimo ga vselej in povsod, v javnem in privatnem življenju, ne pa samo za parado po zborih in taborih.» Utemeljuje pa Levec ta svoj zaključek z naslednjimi demokratičnimi in prosvetnimi razlogi: «Le s tem jezikom je mogoče probuditi slovenski narod, kar ga ni še probujenega, le s tem jezikom ga je mogoče tako izobraziti, da noben Slovenec ne bo za Slovanstvo izgubljen. In to mora biti predvsem naša naloga. Jaz mislim, da mi le še premalo poznamo svoj lastni narod; naš kmet je tako ukažljen, tako rad čita, on je tako jedrnat, moralično močan, da bi zaslužil, da ga mi vse bolj ljubimo... Ne pričakujmo preveč od hrovaške akademije, naj nas ne slepi preveč hrovaška univerza. Kajti take naprave brez izobraženega naroda so njiva brez gnoja, drevo brez korenin. Na Hrovaškem je inteligenca res izobrazena, pa korumpirana, narod se pa ne zaveda; pri nas nam manjka inteligencije, pa imamo zato korenjaškega kmeta... Ponemčenja se mora slovenski narod samo s pripomočjo slovenskega jezika obraniti, kedar pa ta ne bo več izdal, nas ne bo obvarovala germaniziranja Jugoslavija, ampak edina Rusija.»⁹² — V zmislu

⁹² Po Levčevem lastnoročnem konceptu v njega zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

teh svojih izvajanj je stavil Levec na II. študentovskem shodu naslednjo resolucijo: «Glede na to, da, ako se mi poprimemo katerega si bodi jugoslovanskega narečja, ne vidimo nobenega napredka, ne nahajamo v tem za našo slovansko bodočnost prave garancije, izrekamo svoje trdno prepričanje o tem, da za višo slovesnost je neobhodno potrebno, poprijeti se jezika rusk e g a.»

Namenoma sem tako obširno ekscerpiral ta zanimivi Levčev referat zategadelj, ker to predavanje značilno osvetljuje pretežno miselnost tedanjega «mladoslovenskega» dijaštva, miselnost, ki je tej generaciji določala smer njenega delovanja tudi v poznejši, moški dobi. Zasedovalo je to pokolenje vsaj kulturno — čeprav ne toliko gospodarsko in organizatorično — temelje svojega delovanja (docela v zmislu mladočeškega in mladonemškega svobodomiselnega, sicer bolj meščanskega demokratizma) v n a r o d u kot zvezi inteligence z ljudstvom; stremilo je potem, da dvigne na organičnih vzmeteh razvoja in življenja zmožnih domačih tradicij in vrednot svoj narod v evropsko svobodomiselnost kulturo, da bi ga držalo na ta način nad vodo dotlej, dokler bi ga ne sprejela v svoje naročje Rusija, ne caristična, absolutistično-nivelizujoča Rusija, temveč ona slavjanofilska Rusija svobodno-radovoljnega medsebojnega sporazuma, v kateri je zrlo to pokolenje poslednje in najvišje zatočišče svobodne kulturne bodočnosti vsega Slovanstva. — V imenu tega ideala oni Levec, ki je v tem svojem referatu, kakor že poprej v navedenem svojem govoru v «Jugu» docela pravilno odklanjal dve literaturi, višjo v enem, nižjo v drugem jeziku, tudi ni opazil glavne nedoslednosti svojih izvajanj, priporočajoč v njih Slovencem za «višo slovesnost» — ruščino, torej vendar jezikovni dualizem...

Ideologijo, ki jo Levec razvija v gori razbranem referatu, je bil tej prvi «mladoslovenski» dijaški generaciji izdelal pred svojo preselitvijo v Rusijo dr. Fran Celestin. Ta se je tudi na tem dijaškem shodu dvignil takoj za Levcem, priporočajoč Levčevo resolucijo z razlogom, «da naj se narod izobrazuje na specifično slovenski podlagi, da se krepi in materialno povzdigne. S tem pa še ne more si zagotoviti svoje slovanske bodočnosti. Treba je Slovanom vsemu svetu, ki nas je preziral do zdaj, postaviti pred oči impozanten faktor in sicer sprejembo vseslovanskega jezika», glede katerega pravi Celestin, da ne more biti drugi nego ruski.⁹³ Edino v ruskem jeziku, so mislili mladi gospodje, naj bi Slovenci pisali svoje znanstvo. O tem, kako bi si slovenski znanstveniki v

⁹³ «Slovenski narod» z dne 7. septembra 1869., št. 105.

zadostni meri prisvojili znanje ruščine, si niso belili glave...⁹⁴

A Levčevo resolucijo so vendar sprejeli soglasno.

O tretji, v zadnjem momentu vrinjeni točki dnevnega reda, o ustanovitvi stolice za slavistiko na graški univerzi, je poročal Oblak. Tudi njegovo resolucijo je shod soglasno sprejel.

(Dalje prihodnjič.)

Vladimir Levstik *Rdeči Volk in Minehaha*

Indijanska povest

(Nadaljevanje)

Beži, beži!» je hihiknila Monika, nič hudega ne sluteč. «Doli pojdi pa tiho bodi, ko nisi za rabo.» — «Hoj, to bomo videli!» Potegnil se je više, prijel se z eno roko in zagrabil z drugo, preden je dekla utegnila stisniti krilo med noge. — Lojz, ki mu je sledil z očmi, jih je tisti mah nekam preplašeno izbuljil, nato pa je v brezmejni zadregi pobesil obraz in hitel pobirati jabolka, kakor da gre za življenje. Roke so mu vidno trepetale in vsa njegova glava je bila en sam plamen rdečice.

«Pusti me, grdoba!» je vreščala Monika. «Zatožim te... pusti, pravim... pomagajte!...»

Napol ogorčena, napol že zapeljana se je branila z eno roko, držeč se z drugo za vejo. Toda njen krik je bil presramežljiv, da bi segel do doma, in ena roka je bila premalo, da bi se otepla izprijenega zelenca. Ostalo ji ni drugega kakor odnehati ali pa izpustiti vejo in telebniti z drevesa.

«Mirko!...» se je ujezil tudi Lojz. «Doli pojdi, slišiš? Da te ni sram!... Tak, Monika, daj mu že po zobeh!»

A kje bi sirota udarila mladega gospoda, ne glede na to, da je slabel njen odpor od trenutka do trenutka; če ne bi bilo Lojza spodaj in je ne bi bilo tako strašno sram pred njim... oh, Bog pomagaj!

Profesor je začul njeno ihtenje baš tedaj, ko se je pripravljaj, da bi zaigral vlogo Previdnosti. Zazehal je s poudarkom in zašumastil v svojem skrivališču.

⁹⁴ V prihodnjem šolskem letu se je napravil ta poizkus, da si je dunajska «Slovenija» najela učitelja ruščine. (Prim. Vencajz, o. c. str. 52.) Kakšen je bil uspeh tega poizkusa, lahko sklepamo iz dejstva, da niti najnadarjenejši prvi «slovenijani» (kakor: Levec, Šuklje, Ogrinec, Jurčič, Kersnik, Stritar...) niso nikdar obvladovali ruskega jezika.

«Nekdo prihaja!» se je ustrašil Lojz. «Lahko da je stric... Tak pojdi že doli!»

«Kakšen stric!» je prezirno zarežal nepridiprav, hkratu pa je prisluhnil, izpustil Moniko, zdrknil ob debelu nizdoli in vzel pod plate pod pazduho. Ne da bi vprašal, odkod se bliža opasnost, jo je ucvrl naravnost proti skrivališču velikega medicinika.

«Nu, kje je zdaj tvoj nekdo?» Porogljivo se je zasmel Rdečemu Volku, ki je nehote planil za njim. «Strah ima velike oči.» Pri tem pa je bil sam bled od preplaha.

«Vidiš, tu je ležal,» je rekel Lojz, kažoč na povaljano gozdno travo.

«Zdaj ga ni več, to je glavno. Nikjer ga ni,» se je junačil Črni Mustang, oprezaje na desno in levo. «Samo da si me spravil z jablane, hinavec in licemerec.»

«Kakšen hinavec?» Oči Rdečega Volka so se zaiskrile. «Jaz hinavec — kaj pa si ti? Da se ti ne gabi! Z rokami je prejle pujse prerivala po svinjaku, z nogami je po gnoju hodila, on pa toliko da je ni vrgel z jablane. Res fin gospod, boljše vrste Ljubljčan!»

«Zavist govori iz mojega hrabrega brata,» se je ošabno odrezal Črni Mustang, ki je sel med pridigo pod hrast in zapalil lulo miru. «Rdeči Volk naj ne misli, da ga imam za tako nedolžnega. Ali je Monika na tihem skvô Rdečega Volka, ali pa je moj brat bedak, ki mu ni primere v deželi misisipski.»

Lojz je v mislih prisporedil rjavo in umazano Monikino polt s čisto in dehtečo omamnostjo Minehahe; mraz ga je izpreletel in ogorčeno se je uprl, da ne.

«Glej, glej!» Črni Mustang se je povaljal od smeha. «Po tem takem si še nedolžen? Morda niti ne veš, zakaj je Bog razdelil človeštvo v Adame in Eve, v Monike in Lojze? ... Nu, sedi že, da se kaj pomeniva.»

Rdeči Volk se je obotavljaše spustil k njemu. Grabilo ga je, da bi stisnil pest in z vso silo treščil Mirka v zoprno lice. Toda Mirko je bil Milkin brat; ob misli nanjo je premagala Urnikovega prvorojenca tista voljna, medleča radovednost, ki skrbi, da so naša ušesa vedno na stežaj odprta grehu...

«Kako tedaj?» je povzel izkušnjavec. «Veš ali ne veš?»

«Vem...»

«Hm! 'Vem' je lahko reči. Jaz na primer vem, da je Nil reka v Egiptu, a videl ga nisem; ti veš, da pušijo Kitajci opij, a sam ga nisi poskusil, jeli da ne?»

«Opija?» se je splašil Lojz iz svojega drevenenja.

«Kdo govori o opiju! Ne delaj se tako neumnega.»

«Nisem,» je šepnil Rdeči Volk, pobešaje vroči obraz in brez miselnosti puha dim svoje cigarete v rogača, ki je okorno lomastil med biljem.

«Joj, otročiček! Potlej seveda ni čudo... Egiptovski Jožef, Alojzij — bogme čast delaš svojemu imenu, he, he! Kako vendar živiš? Vse polno jih je okoli tebe, ti pa: 'tak pojdi že doli, grdobal!' Kamorkoli vržeš oči, se nastavljajo punice, deset na vsak prst, a Rdeči Volk ne ugame, čemu so na svetu.»

«Ali so mar vse samo... za to?» je dahnil Lojz in široko pogledal tovariša.

«Vsak je za to, za kar je ustvarjen.»

«Mater imaš, sestro imaš... pomisli!»

Ta opazka je spravila Črnega Mustanga za trenutek v zadrego. Namrdnil se je in pomolčal; nato je hladno skomignil z rameni:

«Ženski sta... kaj morem za to? A zdaj ne gre za njiju dve. Za to gre, da je Rdeči Volk bedak nad bedaki in pravi mlečozobec proti Črnemu Mustangu.»

In ko je Lojz nejeverno dvignil obrvi, se je zleknil Mirko pokraj njega, naslonil se na komolec in jel pripovedovati... Poslednji zastor, ki je ločil deško dušo Rdečega Volka od velike uganke življenja, je izginil, okrutno raztrgan po drznih, cinično jasnih besedah zrelega fantalina; poslednji cvetoči sen, ki je zanj odeval pomen ljubezni in sladki misterij ženskega krila, se je razsul. Vse nežne bajke so bile oskutna laž in resničen je bil samo zavratni, brezstidni Mirkov prijem za gola stegna, ostro hlapeča po samici...

Črni Mustang je razlagal vse, še stvari, ki ni Lojz nikoli premišljal o njih. Odkrival je slo v slehernem trepetu ljubezni, v vsaki misli, vsaki besedi in vsakem gibu, s katerim bega človeka vzljubljenost; vse to je ustanovila priroda samo zato, da bi se čim večkrat izvršil od vekomaj isti surovi objem. Mirko je že poznal pesem krvi. Poslušal jo je v Ljubljani s služkinjo, ki je pridila sina, dočim je sedela mati v gledališču, poslušal jo je ob težkih nedrih zanikarne mlekarice, ki je zjutraj na polumračnih stopnicah smeje utešila njegov prezgodnji glad... K tema resničnima zmagama je nanizal kar iz rokava še celo vrsto izmišljenih. Zapeljal jih je, da sam ni vedel koliko; tudi gospodično, ki je učila Milko klavirja, in tudi hčer polkovnika, ki je stanoval v prvem nadstropju!

Rdeči Volk je požiral njegove zgodbe z odprtimi usti, strmeč mu kakor hipnotizovan v zeleni obraz, ki se je pačil od slasti. In vse razgaljene grešnice Črnega Mustanga so plesale okoli njega

svoje pohotno kolo in vsaka je v čem nalikovala Minehahi; ta se je smejala z njenimi polnimi usti, ona ga je vabila z njenimi rokami, tretja ga je palila z njenimi rjavimi očmi, četrta ga je vznemirjala z zagonetnim vonjem njene kože, peta mu je odkrivala nevidene oblike njenega deklinkega telesa. Zapiral je oči, da jih ne bi videl, in stiskal zobe, da ne bi zastokal od koprnjenja. Kakor se dvignejo Bog zna odkod megle in se razgrnejo na vso dolino, tako so vstajale v njegovi glavi predrzne izkušnje in so mu zalivale razum s polujasnimi vrtinci svojih podob...

«Evo,» je končal Črni Mustang, «takšno je življenje. Tako ravna rdečkožec, kadar zagleda ženski mokasin!»

Lojz se je v tem pobral, raztegnil si košuljo na deških prsih in sunil z rokami predse, kakor bi hotel odgnati vse mamne privide.

«Črni Mustang naj ne čenča o teh stvareh po delavarsko,» je izpregovoril naposled. «Rajši naj sploh molči o njih, zakaj Rdeči Volk hoče živeti po svoji lastni glavi. Čul sem dovolj in zdaj je čas, da se vrneva v vlgvam mojih očetov.»

To rekši je krenil naprej. Njegov korak je bil težak in negotov, kakor da ga je zadela strelica «hrabrega brata» prav v mozeg življenja.

Ko sta Indijanca izginila, je zašumelo v zelenju hrasta, pod katerim sta imela svoj znameniti razgovor; prikazale so se noge velikega medicinka, njegov pihalnik in končno vsa njegova postava. Prožno je skočil s spodnje veje in odšel po vlažni stezi, ki ga je ovinkoma privela na Vrhovo.

Njegovo ogorčenje nad Zagodovim paglavcem je bilo brez meje. Večkrat ga je imelo, da bi mu pal na glavo kakor sama kazen božja in ga premikastil po najslovesnejšem obredu. Toda spomnil se je davnega dne, ko je ob takem pouku tudi njemu burjala kri; razgovora, ki ga je tudi on začel kot deček in končal kot grešna, po vseh minljivih slah hlepeča človeška stvar. In spomnil se je celo, da je bil svojemu prosvetitelju hvaležnejši nego Lojz zelenemu Mirku...

«Enkrat preživi to uro vsak,» je mrmral gredoč. «Bolestna je samo nam gledalcem, ki vidimo naprej. Le mi vemo, da je neke za njo trenutek, ko utiplješ mejo svojega življenja. Najprej misliš, da se od Eve strmoglav zaženeš v večnost; potlej spoznaš, da bi morda večno živel, če bi nje ne bilo!»

Sredi otožnega samogovora mu je prišlo na um, da more zmešati usodi kvarte. Mar ni bilo velikemu medicniku dolžnost, da nastopi spričo bližnje opasnosti kot pravi poverjenik vsemodrega

Manituja? Gotovo da. Le kako? Lojzovemu deštvu ni bilo več rešitve, a s tem bi se profesor še sprijaznil; vsak mornar mora enkrat plavati — malo prej ali malo kasneje, kaj za to! Tem bolj pa je zavračal misel, da naj bi se zgodilo prav tisto zlo, ki ga je že videl z duhom, in prav tako klavrno, kakor se je obetal spričo takih okolišnosti in med temi ljudmi. Veliki medicinar ni smel dovoliti, da izgubi Rdeči Volk namestu mladiškega puha vso dlako z uhlji vred ... in zaradi koga? zaradi caprae litterariae, ki je vdrla v misisipsko deželo nezvana in nedobrodošla in je pala na to deviško življenje kakor šiba božja na izvoljeni rod. Čim delj je mislil nanjo, tem bolj ga je obhajala želja, da bi naprtil vse račune njej in bi jo kakorkoli »privezal na mučilni kol«. Drama, ki se je snovala od Lojza do Minehaha, je postajala njegova osebna pravda z gospo Zagodovo in filolog se bogme ni mislil poravnati kar tako, iz samega »neslanega kavalirstva».

«Da vidimo, koliko je vreden monsieur Lydiaud,» je kimal še na hišnem pragu. «Dekleta naj se izžive pred zakonom? ... Pozor, gospa!»

Capra litteraria je bila že doma. Milka, razgreta od hoje, se je naslanjala v družinski izbi, mečkala nabirke na svojem krilcu in kradoma opazovala Rdečega Volka, ki je zehal skozi okno na vrt, kakor da se niti malo ne zmeni zanj. Toda v njegovih očeh je gorelo in njegova levica je krčevito stiskala desnico, na kateri se je gnojilo čudno priznanje Minehahinih zob ...

Kaj sta premišljala sama pri sebi? Vsekako nista slutila, da ne moreta storiti niti koraka več, ki ga ne bi zasledoval veliki medicinar.

VI.

Drugo jutro je sijalo solnce tako vedro in nedolžno kakor že dolgo ne. Obetal se je blažen dan in gospa Zagodova se je navdušeno zavzemala, da bi ga popoldne proslavili z izletom na bližnji hrib.

Zdelo se je, da Rdeči Volk ne odobrava tega načrta. Ne da bi se oglasil, je poklical Črnega Mustanga ter odšel z njim na potok, češ, da je tam pozabil nožič, ko je nedavno trebil ribe. Vrnila sta se kmalu in profesor je opazil, da najdeni pipec ni zarjavel, čeprav je deževalo; a kako naj bi, saj je bil tisti, s katerim je Lojz še včeraj nekaj rezljal na dvorišču! Rusoglavec se je očitno zlagal, da bi pojasnil svojo pot na vodo. Veliki medicinar ni dolgo ugibal, čemu.

«Misisipi je čist kakor kristal in topel, da ne bi nihče verjel kako,» je povedal Rdeči Volk. «V čisti vodi se riba ne ujame rada,

jelite, stric? Midva z Mirkom ne bova ribarila, rajši se pojdeva kopat.»

Profesor je takoj spoznal, da je hotel Lojz prinesti vest, kako prijetna bi bila kopel baš danes popoldne. In res mu je uspelo. Domenili so se, da pojdejo vsi na Misisipi: capra litteraria, Milka in mlajši Urniki v skalni tolmun, kjer je ujel veliki medicinar svojega znamenitega «dedca», Rdeči Volk in Črni Mustang pa v jez, da bosta plavala. Kakšen je bil Lojzov namen? Profesor je razumel nečakovo opazko, da voda ni prida za ribji lov, in je malomarno dejal, da ima popoldne več nujnih opravkov; v resnici je seveda sklenil ostati rdečkožcem za petami in paziti nanje kakor neviden ris.

Njegov dvom ni trajal dolgo. Še pred kosilom je Rdeči Volk odvel Črnega Mustanga za hladnico v sadovnjaku in mu je mimo grede pokazal nekakšno mišjo luknjo.

«Pazi, da ne stopiš nanjo,» ga je posvaril; «ose gnezdiijo v nji.»

«Nu, kaj za to?» Zelenec je že držal šibico v rokah. «Ali misliš, da se ne upam?»

«Rdeči Volk bi se upal, ker ima brze noge; Črni Mustang pa je neroda in ose bi ga oklale, da ne bi bil samemu sebi podoben. Čuvaj se, pravim.»

Lojz je stekel, kakor bi mu gorelo za petami; tudi veliki medicinar je kradoma ostavil hladnico, iz katere ju je opazoval. Mirko je ostal in podrezal s šibico v osjo luknjo, drezal tem huje, čim bolj je brenčalo v nji, bezal na žive in mrtve, samo da bi se pokazal junaka... In že se je izpolnil Lojzov naklep: razjarjene zlatoritke so udarile iz brloga ter navalile na Črnega Mustanga, ki jo je z divjim tuljenjem ucvrl proti hiši. Četrto ure nato je ležal v postelji; oklana glava mu je vzhajala kakor kvasno testo in vrla roditeljica je razglašala na vsa usta, da se ne gane od njega. Jela mu je dajati mrzle obkladke, meneč, da bo trajalo samaritanstvo najdelj uro ali dve. Toda osji pik je osji pik, zlasti kadar se pojavi v velikem številu; zelenčeva glava ni hotela uplahniti, njegove bolečine so bile čedalje raznovrstnejše — z eno besedo, popoldanska odprava je šla po vodi.

«Kdo trdi, da Vrhovci nimajo političnih talentov?» je strmel v svojem srcu veliki medicinar, zadivljen po lokavi brezobzirnosti Rdečega Volka.

A kaj je nameraval? O kopanju vendar ni bilo več govora; vzlic naprednosti gospe Zagodove se Lojz ni mogel nadejati, da bi zaupala Minehaho njegovemu nadzorstvu. Zabavlja je na objekt

nega Mirka, ki je »vsem pokvaril veselje«, je vzel po kosilu nekaj šolskih knjig in napovedal, da pojde po svojih potih.

»Ostani, Rdeči Volk,« je negotovo poizkusila Milka med hišnimi vrati. »Pusto bo danes brez tebe! Tako sem se veselila na Misisipi... Lovili bi losose kakor takrat — ali pomniš?«

»Učit se grem v Smodejevo drago,« je odrezal Lojz, pobešaje oči. »Zahvali se Mirku, in da me nihče ne pride motiti!«

Kmalu je izginil za bližnjim vinogradom. Toda veliki medicinar je čul v njegovih besedah hripavi trepet laži in je krenil z doma, vedoč, da Lojz ni šel v Smodejevo drago, ampak da čaka v zasedi, kdaj se odpravi profesor v vas. Ko je bil Rdečemu Volku izpred oči, je zavil med bregove v nasprotno smer, došel do lipe na griču in baš še opazil rusoglavca, ki se je utrinjal v misisipske lesove...

Rdeči Volk je igral drzno igro. Črni Mustang je ležal oklan, mati je bila priklenjena k njegovi postelji; blede skvô, ki je z duhom že nekaj ur brodila po hladnem tolmunu, je cepetala ob misli, da naj bo ves božji dan tako kratek čas. Moledovala je, naj bi smela iti z Marijanico, a Zagodovka se je nevoščljivo uprla, da ne. Lojz je slutil, da bo tako in da Minehaha ne bo strpela dolgo. Kmalu jo je pograbila trma. Že nekajkrat je za materinim hrbtom skrivaj zbežala na potok; kaj ne bi danes, ko ni bilo ne Rdečega Volka doma ne hladne sapice v tej žareči pripeki! Marijanica se ni upala z njo, zakaj materi Urnici je bilo sveto, karkoli je bilo Zagodovki prav. Vse je šlo po Lojzovem računu!

»Nu, pa ne!« je skomignila Minehaha. Ona, zastran svoje matere, se je nameravala kopati, pa da se izpremeni ves Misisipi v črnilo in led. Preden je minilo pol ure, je tekla po gozdnih stezah na vodo.

Sledil ji je veliki medicinar, ki se je vrnil tik po njenem odhodu, samo toliko, da je snel puško s klina in spet odšel...

Milka je s kljubovalno naslado zložila obleko na breg in obstala vrhu zelenkaste skale, z rokami sklenjenimi za tilnikom, očmi uprtimi v zrcalo tolmuna, ki je trepetaje odbijal njen lik. Zavest golote jo je prešinjala kakor blažena skrivnost. Mlačna sapa, ki je pihljala pod jelšami, se je lovila v njene rjave lase in v dekleško ostre zalive njenih udov ter zbujala v polti medleče koprnjenje. Dekle je strmelo nad mnogoternostjo svojih občutkov. Vsak košček kože, na hrbtu, ramenih, brstečih grudih in dvignjenih lakteh, na životu, ledjih in sladostrastno stisnjenih nogah je pripovedoval posebno zgodbo: o solncu, o hladu zelenih senc, o nagajivem ščegetanju mušic. Dišalo je po vodi, ribah, mahu, travi,

jelšah, smrekah, Bog si ga vedi po čem. Ves gozd je odmeval od žvrgolenja in čivkanja; nikoli ni mislila, da je na svetu toliko ptic. Po jelovju so skakale veverice, v zraku je žvižgal sokol, kačji pastirji so se brenče vozili nad tolmun.

Bleda skvô se je zasmejala. Na vodi, tam, kjer se je zrcalil njen zleknjeni život, je poskočila ribica, baš kakor da je šinila iz nje; prevrnila se je v zraku, švrknila nazaj in ostavila za seboj neutešni razbeg valov, ki so izvirali drug za drugim iz te zoreče nagote, razgibane v skrivnostno bledem trepetanju...

Pomislila je, da je zala in da bi jo moral nekdo gledati... skrivaj, tako da je ne bi postalo sram... nekdo, čeprav samo Rdeči Volk, neumni, smešni Rdeči Volk, ki misli, da je pri Minehahi znak sovraštva, ako te ugrizne do krvi... Jela si ga je predstavljati, kako bi prišel in bi jo poljubil na usta... in semkaj, na levo rame... in evo, še tu, na koleno... Ako bi bila zaljubljena, bi morala zdajle plakati, ker je nanjo hud. In res je iztisnila solzo. Ko mu je vendar pokazala, da se kesa!... V duhu je zagledala pred seboj njegov pegasti, rusi obraz; zdrznila se je, počenila na skalo, spustila noge v vodo, umaknila jih s ščegetavim vriskom in zdajci planila v tolmun. Vsa tiha gozdna dolinica se je napolnila z njenim pljuskanjem.

V grmovju nad potokom je ležal Rdeči Volk in gledal ta prizor kakor nezaslišano razodetje. Nikoli še ni zrl na žensko s takimi očmi. Golota Minehaha se je bleščala pred njim kot bel klicaj na vrhu vseh čarov življenja. Šele zdaj je čutil, da so deklinski udje posoda neizmernih omam, in obhajala ga je slutnja, da bo hlepel po tej izkušnji do konca svojega življenja...

Mirkove pripovedi so gorele v njegovem spominu. Toda resničnost, kakršno mu je slikal on, je bila umazana in surova; prava resničnost, ki jo je gledal zdaj na lastne oči, se je zdela tako nežna, brezimno mila, tajinstveno sveta še tam, kjer ni poznal Črni Mustang ničesar razen podle besede in neusmiljeno drznega prijema. Kako je bilo tedaj mogoče — — —?

Lojz je čutil, da se boji. Davilo ga je, da bi zaplakal od groze in hrepenenja; ali pa bi udaril v brezumen smeh. Še rajši bi sklenil roke in molil. Koga? Kaj? Čemu?... Njen skok v vodo ga je vzdramil iz te vrtoglavice. Metala se je po tolmunu, brizgala, pljuskala, vriskala in hihitala kakor vsa dekleta v kopeli; bila je enaka vsem, gotovo tudi onim, o katerih je šepetal Črni Mustang svojo otrovno povest!

Stisnil je zobe in pogledal rano na svoji desnici. Treba je bilo pokazati, da Rdečega Volka ni strah. Neslišno je ostavil svoje

ležišče, spustil se iz grmovja kakor gibek modras in pal na trebuh v visoko travo. Iz zelene brazde, ki je zaznamovala njegovo pot, se je le časih pojavila rusa glava, srepo obrnjena proti skali, s katere se je svetilo dekliško krilce, bela košuljica in okrogel slamnat klobuček...

«Quousque tandem?» je zamrmral veliki medicinar, ki je z enako opreznostjo zavzel nečakovo mesto. «Da bi ga vrag, volkača rdečelasega... In vas ni tu, gospa, škoda, škoda! Prav zdajle bi vas hotel vprašati, kdo je osel, monsieur Lydiaud ali jaz?...»

Rdeči Volk je došel do skale. Oprezno, kakor le more spreten tat, je izmaknil Milkino obleko — profesor je videl, kako mu trepeče v rokah! — in jo je skril pod vejevjem košate jelše. Vrnil se je kakor duh, vzpel se na skalo in obsedel s prekrižanimi nogami. Njegovo lice je dobivalo jezen izraz. Minehaha v svoji brezskrbnosti ga še vedno ni opazila.

«Quousque tandem?» je ponovil filolog.

In hkratu ga je zasklela vest. Domislil se je enakega vročega popoldneva pred mnogimi leti. Baš v temle tolmunu je žloburilo mlado dekle in zagorel rdečkožec se je plazil prav k tejle skali. Rdečkožec je postal veliki medicinar, blede skvô se je izgubila v široki svet in propala... Ali je smel obsoditi Rdečega Volka? Mar ni bil dober veliki Manitu, ki je ponudil grešniku priliko, da odkupi svoje davno dejanje?

«Vse se ponavlja,» je mislil sam pri sebi. «Pesem življenja gre zmerom po eni melodiji. Tudi takrat je brenčal kačji pastir in v zraku je žvižgal sokol... evo ga!...»

Sivi razbojnik se je res pripeljal izza hriba; obtrepetal je visoko nad potokom, zagnal svoj drzni lovski klic in izginil. Minehaha je pogledala za njim, nasmehnila se, stresla glavo in uzrla Lojza.

«O, Rdeči Volk!» je zavpila na vse grlo in plosnila z rokami. «Mar si prišel sklepat mir, sovražnik? Bubo hočeš pokazati, kaj? Nu, daj, da ti jo opiham...»

Pribrela je k njemu, prijela ga za desnico ter mahoma poljubila ugriz. Šele tedaj se je osvestila, kakšna stoji pred njim. Sključila se je in nehote prekrižala roke pred seboj.

«Kdo te je klical!» je viknila z rezkim, lomečim se glasom, žehteč od rdečice, ki se je naglo širila z lic na čelo in vrat. «Spravi se stran, grdoba! Oh, le počakaj, da se oblečem...»

Rdeči Volk se ni ganil. Njegove sive zenice so merile tako srepo v Minehahine oči, da jih ni mogla umakniti in niti ni videla, ko jo je zgrabil za komolec. Ob dotiku njene gladke polti je ves

vzdrgetal in pobledela ustnice so mu jele gibati, ne da bi izdaval glas.

«Kam si dal obleko, lopov?» je vzrojila Milka, videč, da je ni nikjer. «Tako jo prinesi nazaj! ... Ne daš je? Ne daš? ...»

Vzmahnila je s svobodno levico in ga udarila v obraz.

Indijanec ni trenil z očmi; le roko je iztegnil in jo prijel še za levi komolec. Pečat njene drobne pesti mu je žarel na licu kakor ognjeno znamenje. Z višav se je iznova razlegel lakomni krik sokola ... Milkina zrkla so se razširila.

«Pusti me ... Kaj hočeš, po kaj si prišel?»

Slutila je, da nastopa nekaj ogromnega. Njeno lice se je pačilo od strahu in hkratu že drevenelo v mlačni zoni, ki je lila izza tesnobe kakor voda izza jezov.

«Pusti me!» je ponavljala s čedalje slabotnejšim glasom. «Prosim ... Pusti me!» A v tem se je prestala trgati. In zdajci je pobesila glavo ...

Rdeči Volk je začutil trepet njenih rok. Zamežal je, kakor da se strmoglavlja v prepad. Nato se je sklonil, dvignil jo kakor peresce in si jo posadil v naročje. Minehaha se ni branila; vzdihnila je, zvrnila glavo nazaj in se zagledala vanj s cvetoče razklenjenimi usti in skrivnostno priprtimi očmi.

«Lepa si, blede skvô Minehaha,» je šepetal nad njo kakor v brezumnem snu. «Vidiš, kaj ti pomaga, da imaš ostre zobe? Sledil sem te kakor volk volkuljo v šumah misisipskih ... da te poljubim na usta, ki me zasmehujejo ... na oči, ki me prezirajo ... in na vrat, ki je pregosposki za Rdečega Volka ... evo, kamorkoli se mi zazdi ... Zelena jelša je najin vigvam, vroča skala je najin prestol ... in ti boš moja, zala skvô ...»

Pamet mu je ugašala in glas mu je hlupal. Tedajci ga je osvestil Milkin smeh. Zala skvô se je smeje privila na njegove prsi in mu zasesala ustnice v razgaljeni vrat.

«Kri mi piješ!» je vztrepetal.

«Tvojo kri pijem, Rdeči Volk. Imej šolničke, imej košuljico; Minehaha je tvoja skvô in ti bo slonela na prsih in pila kri iz tvojega srca ...»

Lakti so mu drhteale na njeni rosni polti. Od utripa do utripa je bolje razumel Črnega Mustanga: da so vse enake in vse rojene za to ... Baš toliko da je še videl divjo golobico, ki se je nedaleč od njiju spustila na prod in začela piti, po kapljicah, predražestno dvigaje glavico ...

Tudi veliki medicinar je videl ljubko žival. In ko je spustil oči po okolici, je uzrl sivca sokola, ki jo je izgubil med zelenjem;

pravkar je sel na visoko smreko onkraj potoka in obnihal na samem vrhu, neslišno udarjaje s kreljutmi. Evo, zdajle jo je uprežal! Vrgel se je z drevesa — a tisti mah je profesor po bliskovo dvignil morilno cev.

Njegov strel je odjeknil med gozdnatimi bregovi. Sokol se je prevrnil v zraku in pal kakor kamen tik pod skalo. Njegova perot je v padcu ošinila čelo Rdečega Volka in kaplja njegove divje krvi je obrizgnila Minehahi beli život.

Veliki medicinar se je umaknil, ne da bi pogledal. Obesil je puško na ramo in šel. Dva vzrika je čul... in pljuskanje ustreženega ptiča, ki je iztrepetaval v tolmunu... in blazni dir Rdečega Volka, ki je skokoma bežal v tihotni les...

Manitu je izpregovoril!

(Konec prih.)

I. A. Krylov / Bogatin in poet

Naperil pravdo bogatinu je poet
in Zeusa prosil, da se zanj zavzame.

Oba pozvali so v pravice hrame.

Prišla sta: eden suh in bled,
na pol obut, na pol odet;
ves v zlatu drugi in z ošabnostjo prevzet.

— «Usmili se, Olimpa samodržec,
oblakov ti poditelj, gromovržec!»
kriči poet, «oj, česa kriv sem pred teboj,
da od mladosti kruta me Fortuna bije,
da nimam žlice, nimam domačije
in moje vse — so samo fantazije?

A tekmeč moj
brez uma in zaslug v palačah kakor bog
obkrožen od častivcev krog in krog,
v razkošju in udobju debeli.»

— «Mar to nič ni,
da pozni vek poznal bo liro tvojo?
A njega,» Jupiter odgovori,
«ne le pravniki, — vnuki pomnili ne bojo.
Mar nisi sam za delež slavo si izbral?
A njemu sem sveta dobrin do smrti dal.
No, vedi, če bi on stvar bolje razumel,
in njega umu bi čutiti bilo dano,
kako je majhen proti tebi on pred mano,
on bolj od tebe nad usodo bi rohnal.»

(Iz ruščine preložil B. Vdovič.)

Dr. A. Debeljak

Iz hispano-ameriške književnosti

(Ob stoletnici južnoameriške samostojnosti)

(Nadaljevanje)

Chile je čila dežela mirnih, naprednih, delavnih ljudi. Celo Bellessort imenuje Čilence »južnoameriške Rimljane«. Če je Francija zamudila graditi tam manufakturne palače, je pa znala uvesti ta narod v umetnost, pismenost in vedo. »Francija je za Chile, kar je bil Fénelonov T e l e m a h nasledniku prestola.»

Med pesniki zasluži omembo Marcial Cabrera Guerra, periodist in literat, ki je vodil časopise La Ley, El Heraldo, Pluma y Lápis. Arturo Ambrogi pravi o njem: »Ima kakor ubogi Jean Daudetove L e g e n d e zlate možgane in troši, razsipa jih z ljubkostjo po svojih slovstvenih ktičkih raznih obzornikov. Kot pripovednik premore očarljive strani.« Na Paula Forta način spominja njegov »Perfil de Mujer«. »Ob pogrebu Pedra R. Gonzáleza«, prerano umrlega poeta mučenca, ki vas domisli na usodo naših Murnov in Kettejev, kakor jih predstavlja Aškerčev Pesnik Selim, dokazuje, da tudi onstran velike luže pevcu sreča vedno laže, da živi in umrje brez denarja kot Casal, Herrera Reissig, od lakote, v bolnici: drugače si pa mora iskati Apolonov služabnik pomoči v trgovini, politiki, diplomaciji, časnikarstvu.

Francisco Contreras (roj. 1877) je obelodanil med drugimi knjigami Esmaltinas (Loščene podobe). V predgovoru svoje pesnitve R a ú l pravi: »Snobizem, zapletenost, tako zvani m o d e r n s t y l e, skratka, moda, je tudi posledica sedanje družbe, saj sleherna moda je zgolj učinek okolja in ako hoče biti bolj ali manj trajna, mora za sabo potegniti d u h a č a s a, Schopenhauerjev Iztočni veter. Poreče li kdo, da je talentu lastno, delovati proti okolici kakor proti atavizmu? V umetnosti večinoma ne; če pa je to možno v liriki, v resnem romanu pa to zatrdno ni dopustno. Vrhu tega bi književnost, ki ne bi zrcalila svojega osredja, pa tudi ideološkega, postala izumetničena, napačna, nezanimiva. Mar se vam ne bi zdela smešna eklogična umetnost v prevejanem Bizancu ali dekadentna umetnost v krepkem Periklejevem veku?«

Naš umetnostni božjepotnik, ki roma v zasanjani Orient, z jekleno močjo v roki in z gorečo vero v prsih:

Peregrino del arte, voy al soñado Oriente,
El acero en la mano, la fe en el pecho ardiente,

se vprašuje, bo li dosegel svoj smoter, «zlato dovršeno obliko», po kateri hrepeni:

¿Conquistaré, en mi ruta, la áurea forma suprema
Para el mundo flotante que me obsede y me quema?

Ali pa bo našel zgolj praznoto nasičene želje? Za drugo ne vem. Prvo pa je očitno zasledil, še preden je odpotoval.

Luis F. Cotardo (roj. 1880.), postavši leta 1903. duhoven, ureja časopis «El País» v Concepciónu. Med pesniškimi motivi mu je zlasti ljubezen do matere všeč. — D. Dublé Urrutia iz Santiaga (roj. 1877.) je kakor mnogo njegovih tovarišev v Apolonu diplomat. Med prvimi njegovimi knjigami se omenjata predvsem *Veinte Años* (20 let) in *Del mar á la montaña* (Od morja do gore), ki sta mu pridobili sloves najboljšega chilenskega barda, barda širokih razmahov in sodobne, socialne inspiracije, primer *La procesión de San Pedro y bendición del mar*. V pesnitvi *Las minas* je mojstrski načrtal životarjenje mladih, prerano ostarelih mož v globokih rudnikih, kjer «z mačjimi kremplji razgrebajo deviško skalo, kjer se skriva premog..., otožno praskajoč nezdravo nedrje plodne matere, ki se zove zemlja, matere premnogo brojnih otrok in maloštevilnih sescév!»

Es triste y miserable, como la muerte triste.
La vida de las minas: el hombre, allí no existe;
La pobre bestia humana, gastada y sudorosa,
Arrastra allí sus miembros entre la luz dudosa
De míseros candiles, como cualquier gusano...
El hombre es en las minas un simulacro humano.

Zalostno, bedno, ko smrt otožno
je življenje v rudnikih: človek ondi ne živi;
uboga človeška žival, upehana in znojna,
vlači tam svoje ude med dvomljivo lučjo
bornih svetilk liki črv...
Človek je v premogovnikih le človeško strašilo.

In zakaj vse to izsesavanje? Ker bogastvo ne pozna ljubezni, ker sebičnost vidi samo sebe:

El bienestar es pobre de amor y el egoismo
En la corriente humana sólo se ve á sí mismo.

Pedro E. Gil (Valparaíso, 1875.) je pevec ljubavnih kitic, sem ter tam nekoliko izumetničenih. — Petro A. González je umrl oktobra 1903. Víctor Domingo Silva se je sledeče izrazil o njem: «Gonzálezova poezija je predvsem nova, jako zvočna, močna in svetla. Ker je zelo osebna ter enovita, ima več ko dovolj zaslug, da jo nazoveš izvirno. Počatkoma so Gonzáleza smatrali za

dekadenta, bolehnega, zmedenca. Čim bolj pa se je kriterij otresal predsodkov in okus se vzgajal, čim bolj si je razvoj pridobival tal, mu nihče več ne odreka mesta, ki ga zasluži.» Vzemimo za primer dva, tri stihe iz daljše pesnitve *La mujer*: moški ni sam postavljen v samotno pustino; za spremstvo mu je dan angel, v katerem je ubran v skladnost ves svet, in to je Žena.

Nje bitje je poem, kjer ujema
snežina se z rožico,
plahi koder z leskom diadema,
devica z božico.

Nje bitnost je tajna, kjer objema
se lunin žarek s spominom,
s prevaro bežno večnost nema,
Bog s človekom, nebo z detino...

Njegov imenjak Jorge González Bastias (Talca, roj. 1879.) je priobčeval prva svoja dela v listu *«El Deber»* (Dolžnost), pozneje je sodeloval pri obzorniku *«Pluma y Lápiz»*. Mehak, melanholičen pevec sanj in spominov. V nekih verzih *En la Aldea* (Na vasi) vam je, kakor da čitate Gregorčičevo *«Mojo srčno kri škropite»*. — Drug soimenec, Federico González G., okreten sonetist, opeva drznega Kolumba, kako je hotel vzeti nov svet iz nič: *sacar un Nuevo Mundo de la nada*.

M. Magallanes Moure (rojen 1878.), avtor Barvitih črepinj (*Facetas*), pravi v lastnem životopisu: *«Lepota me pretresa do mrzlice, ljubim Naravo. Maupassant nas opozarja, da beseda «jako ljubim» znači manj nego «ljubim». Potemtakem ljubim Naravo. Moj umetnostni vzor je naturalistična poezija. Na svojem kratkem slovstvenem delu sem, menim, hodil po stezi, ki vodi k temu idealu. Miče me poezija stvari in človeka, ta pa ne kot «kralj stvarstva», temveč kot del prirode. Človeška krasota me nič bolj ne zanima nego rastlinska; človeška bolečina me ne gane bolj od živalske. Ženska lepota je zame najčistejša v prirodi. To se pravi, da je na vrhuncu vse lepote. — Morda me ta vnianja poezija vabi zaradi mojih slikarskih teženj.»* Osobito posrečeno je oživotvoril stoječ ribnik (*El Estanque*), nad katerim plove *«nedoločna ubranost liki harmonija vzdih; godba vonjav, dišava glasbe, ki nalik kadilu postaja zastrta ko sen.»*

A. Mauret Caamaño (1879) je med drugim obelodanil Dušo (*Alma*) in sodeloval pri buenosaireski smotri *«La Prensa»*, pri valparaískem *«Merkurju»* itd. Evo nekaj kitic iz *Priznanj* (*Confidencias*):

Blazna ta strast mi bojazen povzroča; Mimo greš... duša v pijanosti vzdih,
kajti pri tebi medlim od naslade; v čudni sladkosti prenežno te boža,
rad bi te zabil, a to ni mogoče, v duhu opojnem tvojega diha,
iščem ljubeč te poln tuge i nade. v vzduhu in luči, ki vso te obkroža.

Mimo greš... pevati slavec preneha, Mimo greš... tisoč izlivov povsodi
z žarki prelestnimi solnce te boža, godbe, vonjav srce mi poplavi;
veter te ljubiti se ne upeha, vigred vesela s tabo hodi,
svojo vonjavo daje ti roža. in kar se nesrečnežu sanja v ljubavi.

Mimo greš... da ti poljublja stopinje, Kadar greš mimo, žar v tvojem očesu
veja priklanja se vitka in verna; plamen opojen zaneti mi v grudi;
morje pa divjo tutnjavo prekine, žitje zastane po vsem telesu,
zove na nebu te zvezda večerna. duša drhté na kolena se zgrudi!

Spretni stihotvorec Carlos Pezoa Veliz (Maule, 1879) ima precej fatalistično filozofijo. Takole končuje dokaj mračno sliko iz ženske delavnice (En el taller):

Življenje... trpljenje. Čvekanje omledno!
Trpiš in trpiš... Počemú? Eh, zato!
Trpiš... In leto za letom gre vedno...
Za vruga, življenje drugačno ne bo!

Miguel Luis Rocuant (Valparaiso, 1877) je leta 1898. obelodanil svoj prvi snopič verzov. Glede njegove knjige Brumas (Morske megle) mu je pisal lani umrli Maks Nordau: «Po plemenitih višinah plavate ter izražate nevsakdanja čuvstva v čudovitem jeziku.» Samo nekaj odlomkov iz speva, ki se lahko meri s Carduccijevim.

A Satán.

O, Satan, glej vesoljne zemlje bedo,
Boga razžali, saj si mu enak!
Potem razvij skoz neizmernost blede
peroti svojih bliskajoči mrak!

Kakor blasfemija naj se popne in cepi hlip proti višavam, kjer stoluje Vekovečni:

V sencè, ki senca tebi ga zastira,
bolesti svetske žalostni klicar,
naj zlate višnje zvezde, ki umira,
poljublja te medleči daljni žar...

Po zvezdnatem mostu prekò spečih morij Niča venomer naprej, medtem

Ko zverski krog vrti se vedno
samoten skozi tir brezmejno dolg
in ko Vodar za vedrom zлива vedro
v prepadov nedozirnih višnjejev molk...

Tja, kjer Nasebnost v svojih zamekih in zarodkih kliče oblike iz ječe in koder vihrajo zgolj črni kodri Misterija, potlej pa bledemu Vesoljstvu

¡Parte el corazón de azul intenso,
en que ruedan los astros cual corpúsculos,
y arroje su último latido inmenso
la sangre de los últimos crepúsculos!

Preparaj mu srce zamolklo-modro,
kjer zvezde liki praški krožijo,
in zadnji utripi naj mu bodro
v poslednji sómrak vso kri sprožijo.

Victor Domingo Silva (Coquimbo, 1881) je dober prozist, dober poet in izvrsten literaren kritik, kakor trdi o njem M. Magallanes Moure. Kot prekucuški pisec ima precejšnji ugled v delavskem sloju. Mojster plastičnih sličic n. pr. diptih Las Alas, kjer opisuje mladenko, stopajočo po potoku z dvignjenim krilom, «in voda posnema, kar deva prikriva»...; «manjkajo ji krila, da kerub bi bila, za žensko pa jih ima preveč». Od daleč jo gleda fantiček v šolo gredé: «Da bil bi hudiček, mu manjkajo krila, za šolarja pa jih ima preveč!»

Gustavo Valledor S. (1870) je sotrudnik pri raznih obzornikih n. pr. «La Revista Cómica», «El año literario»; izdal je Preproste pesmi (Cantos Sencillos), Julietta itd. — Francisco Zapata Lillo med drugim proslavlja francosko revolucijo: Svetá vladar vrhovni je Pravica (sonet Mirabeau).

Colombia. Dasi se gorata, pa rodovitna, z rudniki, gozdi in živino bogata ljudovlada, ki se je do leta 1861. nazivala Nova Granada, prišteva z Méjicom, Venezuelo in Kubo med najbolj slovstvene države, kjer se je književnost gojila izza «dvogrbega» (bola á cada lado) Alarcóna (umrl 1639.), izza Gorostize in Juane de Asbade, vendar nisem mogel dobiti mnogo tekstov za republiki Kolumbovega imena. Med prozaiki mi je malce znan Darío Herrera ter Abrahán Z. López-Penha (Curaçao, 1869). Med stiho-tvorce sodi M. Pimentel Coronel, ki ima nekaj pariških motivov, in Justo Pastor Ríos (umrl 1870). Poslednji, mož liberalnih nazorov, je bil izgnan iz svoje domovine in potoval po vseh deželah latinske Amerike: Méjico, Cuba, Costa Rica, Ecuador, Perú, Bolivia, Argentina in Chile so ga lahko čitali po svojih časopisih in časnikih. Pastor je agnostik, resnica mu je često trobelika, zmota pa podlaga in osnova, kakor pravi v pesmi Dilemas, čigar prvi dve kitici sloveta:

Vse v življenju je veriga ena,
Sreča vsekdar je z boleščjo speta,
Pozaba je z ljubavjo prepletena,
Mučeništvo s čelom je poeta.

V vsem, kar dije, bivajo simboli,
Aristarh al Prometěj nad brezni
Je vsakdo, jastrebi želja in boli
Neprenehoma ključó ga jezni.

Palma prvenstva pa pritiče menda še danes pokojnemu Silvi. José Asunción Silva je bil zelo mnogoličen poet, kakor ga popisuje v dolgi žalostinki (*Leyendo á Silva*) Guillermo Valencia. Le nekaj črt:

Malokrven ko marmor v zlatih Atenah,
Ranjen ko borec na pest v italških arenah,
Družil božanski obraz, rahló naveličan,
Z vzorno Lepoto ko mučenec zveličan!...
Želel je tunik iz ubrane Grecije
In golih nedrij iz ljubke Lutecije;
V oniksovih čašah atiških razbibrig,
Čelom zamišljenim venec iz lavorik...

Ljubil je galsko prošlost, Egipet, viteza žalostne postave, bele hostije, preklinjal ljudi in življenje, ubiral stok obupa... mnogo mislil, mnogo čutil, mnogo ljubil ta pogan in dekadent, a vse bi dal za gladek granes:

Amando los detalles, odiar el Universo;
Sacrificar un mundo para pulir un verso.

Ni čudo, če mu je stih tako mnogolik, tako protejski, tako gibek. Pri njem naletite na poskočno uspavanko o drvarjih iz Sv. Ivana:

... Y aserrín	Žagažig
Aserrán,	Žigažag,
Los maderos	V šentivanu
De San Juan	Vsak sekač
Piden queso,	Prosi sira
Piden pan;	In pogač;
Los de Roque,	Svetoroški
Alfondoque;	Bi potic;
Los de Rique,	Svetoriški
Alfeñique;	Pa sladčic;
Los de Trique,	Svetotriški
Triquitrán.	Pa medic... itd.
¡ Triqui, triqui, triqui, triqui, trán!	
¡ Triqui, triqui, triqui, trán!...	

preko resnih nokturnov do razgibanih epopej o bronastih kipih, do turobnega dne vseh mrtvih:

Ritmos sonoros, ritmos potentes, ritmos graves,
Unos cual choque de armas, otros cual cantos de aves,

ritme blagozvočne, mogočne, resne, kot orožja žvenket in ko ptičji spev, vse je priklical s čarodejno rotitvijo, kakor je označil nekje sam svojo umetnost, «nervioso y nuevo» (Un Poema).

Široka je njegova umetnost in njega ne zadene očitek, ki mu je dal duška v pesnitvi «Al pie de la estatua»:

Stoletje, sila ti hira:
Nedostaja ti čut veličine!
Pesnik molči, če pa strune ubira,
Zanositost obširna mu umira,
Daje le zvok mandoline,
Ne pa bučanja bojne trobente...

Štiri poslednje reči ga ne puščajo hladnega, saj je položil velikemu sibilinskemu pevcu tesnobno vprašanje na jezik:

...Odkod smo? In zakaj smo sem prišli? Kam gremo?

Li mrtvecem se razodene vsa resnica?

Čemu brezplodno, jedno žitje, ali zvemo?

Odprè li se po tej puščavi zelenica?

Zakaj rodimo, mati, se, čemu mrjemo? — — —

A zemlja, vekomaj čemerna, je molčala,

V odgovor še besedice mu ni dejala.

(La Respuesta de la Tierra.)

Navzlic liričnemu razmahu Silva ne izgubi stika z realnostjo. V Svetobolju (El Mal del Siglo) vprašuje bolnik, odkod njegova tesnoba, bolezen, kakor so jo imeli Werther, Rolla, Manfredo, Schopenhauer, skratka «todas las torturas del análisis»... Zdravnik: «Tu gre za red in mero v življenju; šetajte se na vse zgodaj, spite zadosti, koplajte se, dobro pijte in jejte, negujte se. Kaj vam je? Lačni ste!» Slično uči lečnik svojo hčerko v pesmi Psico: patía, odkod bledega mladeniča zlo. Bolezen prihaja od misli. «V dobah barbarskih narodov so resne oblasti zdravile to boleost s strupenim trobelikovcem, zapirale bolnike v temnico ali jih sežigale žive... Izvrsten lek!» Torej nehaj tuhtati o smrti, o vesti, o končnih vzrokih.

Sladka nam sapica piše takole:

Smejte se, pojte, ljubite! Življenje je praznik,

Toplota in strast in gibanje!

V kriticah «Realidad» opozarja svoje brate in sinove, naj se ne bojé besed, ako dejanje obstoji; resnica nima mej! No hay nada bajo para nobles almas: nič ni plemenitim dušam nizko, kakor se je podobno izrazil tudi Aškerc.

Costa Rica. Na neznatni «Bogati obali» nahajamo le skromno število slovstvenih biserov. Nevezano besedo goji n. pr. Ricardo Fernández Guardia, ki ume prav dobro očrtati značaje, n. pr. Un Alma (Blaga duša), t. j. teta Juana, «plaha kakor vse indijansko pleme», ki je bila «entregada» ali oblastveno častitim ljudem v odgojo izročena sirota in je pozneje vstopila v vzvišeni bataljon bogomoljk in cerkvenih miši (beatas y ratas de iglesia) in se v svojem mysticizmu do smrti zaljubila v izpovednika. — Njegov tekmeč, Rafael Ángel Troyo iz Cártaga, je izdal Mlado srce (Corazón joven), Terracotas itd. v lirčno simbolističnem načinu.

Pesnik David M. Chumaceiro in avtor Bub (Crisálidas) in Oleandrov (Adelfas) se je narodil l. 1878. na nizozemski posesti (Curazao) ter zлага ritmično lepo razgibane, dovršene stihe. —

V kubanskih vrstah se bori M. Márquez Sterling, ki je dal na svetlo dokaj snopičev kot Menudencias (Drobiž), Escarcha (Ivje), Esbozos (Obriski), Ideas, Sensaciones itd. Njegov rojak Pichardo pravi o njegovem delu Psicología Profana: «Hoditi za Marquezom Sterlingom v onih straneh, kjer je književnik nadziral reportersko tlako, se pravi, imeti v očeh ljudi, pokrajine in sodbe, ki se nas globoko dojemajo.»

Pravkar omenjeni Manuel S. Pichardo iz Sante Clare (1869) vodi dnevnik El Figaro. O njem je pisal Henríquez Ureña: «Na Kubi ga danes ni bolj pravilnega in pametnega pesnika, mojstrskega stihotvorca, obdarjenega z neizčrpnim vrelcem navdihnjenja; nikogar ni tako težko opredeliti glede raznoterih pesniških struj. Pichardo ni klasik, ni romantik, ni parnasovec, ni se uvrstil v nobeno izmed modernih ločin, ki so nastale na Francoskem in se razprostrle po kastiljanščini, vendar ima klasično krepki posudarek, drhtavo romantično čutljivost, parnasovsko ličnost in razne modernistične poteze.» — Federico Urbach je bolj realist, o čemer svedoči poem Apóstol, posvečen Zoli.

Vendar ti moške niso prekosili pokojnega Casala, ki je zapustil «Cromos españoles». Julián del Casal, sodeželan Francoza Heredia, spominja po svojem analitičnem črnogledstvu na Byrona, Leopardija, Baudelairea. Pomagal je izvesti literarno revolucijo, boj za protimesčanski, čuvstveni modernizem po zgledu francoskih simbolistov, parnasovcev in nekaterih romantikov kot Gautier. Živeč edino za književnost, je umrl v bolnici od bede. Nekaj primerov njegove lirike:

Flores.

Mi corazón fué un vaso de alabastro
Donde creció, fragante y solitaria,
Bajo el fulgor purísimo de un astro
Una azucena blanca: la plegaria.
Marchita ya esa flor de suave aroma,
Cual virgen consumida por la anemia,
Hoy en mi corazón su tallo asoma
Una adelfa purpúrea: la blasfemia.

Cvetke.

Srce mi je bilo alabastrova posoda,
Kjer je rastla dehteča in samotna
Pod prečistim bleskom zvezde
Lilija bela: molitev.
Ovenela je že ta blagovonjava cvetica
Nalik devici slabokrvni,
Danes pa mi v srcu nje steblo poganja
Škrlatno rožo: bogokletje.

V Mladostnem spominu (Recuerdo de la infancia) pripoveduje, da mu je oče v detinstvu prerokoval, kako bo svoj živi dan sinova duša pogreznjena v turobnost, kakor jutranja zvezda v mrč in meglo, da ga bo sleherna vesna našla bolnega, samotnega in otožnega: de tu propia alegría serás verdugo, to je, da bo »sreče svoje poderuh«, kakor je že pred njim dejal France Levstik. Podobno misel zasledite v rondelih:

Quizás sepas algún día
El secreto de mis males,
De mi honda melancolía
Y de mis tedios mortales.

Morda kdaj se ti odkrije,
Kakšna boleost me grudi,
Vir mrke melanholije,
In zakaj se vse mi studi.

«Nihilismo» zveni kakor ponekod Čaša opojnosti: stud v življenju, gnus v nasladah... ah, ne dajte mi pištole... Casal se vprašuje: Čemu me kličete na življenja boj, obetajoč mi pozemsko blaginjo, ko pa mi srce za nič ne bije, ko mi nobena ideja ne kuje v sencih? Lovor ohranite za moje brate, jaz sem sad, ki je pal z veje in čakam gladnih črvov... Na mojem nebu ni bilo nikoli zvezd, na mojem drevju ne cvetov... naveličal sem se vsega in gosti mrakovi so v moji duši, za slednji vzdih sem gluha, za slednji nasmeh mrtev,... kamor moja dlan vrže seme, takoj vzklije strupena cvetka,... često se mi zahoče, uničiti samega sebe, ali pa bom živel v večnem siromaštvu, nezadovoljstvo mi bo tovariš, žalost pa blede nevesta.

V sonetu El Hijo espurio (Nezakonski sin) govori o samem sebi:

Yo soy el fruto que engendró el hastío Sad sem, ki ga je zaplodil dolgčas
De un padre loco y de una madre obscena. Neumnega očeta in hotljive matere.

Ko se meni z Otožno devo (Virgen triste), ki je nič na svetu ne veseli (nada de la existencia tu ánimo encanta), zre v njeni krasoti zgolj žalost onih bitij, ki morajo prerano umreti. V Bozjazni (Esquivez) opozarja objestno mladenko, da ji ne more nuditi drugega ko strah in skrb:

Drugemu se krog vratu okleni,
Preden na odhod odklenka meni,

Hočem, da se slednja vez prereže,
Ki me na stvari življenja veže,

kajti v njem kljuje neskončno domotožje po drugem svetu, la
nostalgía infinita de otro mundo.

Baudelairianski dvospev *Cuerpo y Alma* opeva borno telo
kot slabotno zelišče, rastoče na smrdljivem govnu in lajnu (en
hediondo estiércol), slično slovenski narodni modrosti, ki pravi:
telo je ubit lonec, duše ne bo nikdar konec, in prosi Gospoda,
naj otme njegovo dušo telesa, da se mu izgubi v brezkončnost:
Que la alondra no viva junto al tigre, Naj škrjanec ne živi ob tigru,
Que la rosa no viva junto al cerdo. Naj roža ne živi ob pujsku.

Kar pa je pozitivnega v njegovem svetobolju, to je umetnost;
primerjaj sledečo

Oración.

¡ Ah, los muertos, deseos! Nada ansío
De lo que el mundo ofrece ante mi vista:
Aquello que mi alma no contrista
Tan sólo me produce amargo hastío.
Como encalla entre rocas un navío
Que se lanza del oro á la conquista,
Así ha encallado el Ideal de artista
Entre las nieblas del cerebro mío...
¡ Oh, Señor! si la sombra no deshaces
Y en mi alma arrojas luminsas haces,
Como un sol en obscuro firmamento,
Haz que sienta en mi espíritu moroso
Primero la tormenta que el reposo,
Primero que el hastío... ¡ el sufrimiento!

Molitev.

Ah, mrtve želje! Nič me več ne vabi,
Kar svet pogledu mojemu podaja:
Kar v duši moji tuge ne poraja,
Gorjupo zgolj se zdi in se mi gabi.
Kot med pečinami razpoka zgrabi
Kdaj ladjo, ki zlatá iskat odhaja,
Tako umetnosti je Vzor od kraja
Obtičal mi v možgan megleni grabi...
O Bog, če sence v meni ne razdeneš
In v dušo plamenice ne zaženeš
Kot solnce čez nebesni mračni svod,
O, daj, da čutil v duši bom turobni
Poprej nevihto nego pokoj grobni,
Poprej ko gnus... bolest mi daj,
Gospod!

Še točneje se izraža stremljenje po izpopolnitvi, edinem vzoru,
v naslednjih vrsticah:

Ansia de perfección mi ser consume
Aunque me rindo en lodazal infecto

Strast po dovršenosti me razjeda,
Čprav borim po blatu se ogavnem.

Naš dekadent bi dal vse za umetnost: stara predmestja ljubi
bolj ko tropične pragozde, kraljevsko grešnico bolj ko nedolžno
pastirico, kakor beremo v pesmi Na polju (En el campo):

Más que la voz del pájaro en la cima,
De un árbol todo en flor, á mi alma anima
La música armoniosa de una rima.

Bolj kakor ob veselem ptičjem petju
Na vrh drevesa, ki se baha v cvetju,
Ob zvonki rimi tonem ves v zavzetju.

Zato najdeš pri njem polno plastičnih podob kot n. pr.

Como rosadas flechas de aljabas de oro
Vuelan de los bambúes finos flamencos

Kakor rdeče strelice iz zlatega tula
Letajo z bambusov vitki plamenjaki.

Ecuador, deželica bogata s kavo, kakaom, kavčugom, kinitom, kožami, kostjo, kovinami, klobuki, premore odličnega Tirtēja z imenom E. Gallegos del Campo. Budnica «Excelsior» se takole pričinja:

Bardi, zdrobite lire, ki nanje otroški
Danes opevate ljubav: saj mati plaka,
Domovina vas roti in čaka,
Kdaj otresete jarem trinoški.
Prišel je borbe čas!
Utihne ljubavnih modric naj glas...

V sonetu «Venezuela» — patria heroica de Bolívar y de Sucre — proslavlja deželo, ki se je prva priborila do samostojnosti (1811) in se največ potegovala za svoje južne brate «pod vodstvom dveh božanstev: Resnice in Pravice.» Mimogrede rečeno, Venezuela je bila tudi prva, ki je začela emancipacijo ameriškega slovstva in duha.

Naš Gallegos pa ni samo z bojišča (del Campo), temveč ume sukati tudi uma svetli meč. Poglejmo, kako se bojuje za posameznikove osebne pravice, za naravno življenje:

Samostanska cvetlica.

O cvetka tabernakeljska, ki po usodi kruti
Uvela sklanjaš se brez rose, sapice hladeče;
Oj golobica mistična, ki v mraku tesne ječe
Zaklepa te Devišтво, da ne razmahneš kdaj peruti.

Uboga deva, hoče se oditi proč od tu ti
Čez prag, ki srepro loči tebe od svetá in sreče;
In sanjaš o nasladi nove nežnosti drhteče
In duša ti ljubav z neznanimi junaki sluti...

Poslušaj: Bog, Preblagi, ki v možganih tvojih biva,
Ne mara, da ostaneš čista, žalostna, tožljiva,
Bog hoče, da na zemlji stara šega se ne menja.

Zato potajno nam Priroda, pametna in mila,
Po sklepah višnjih je človeške klice položila
V meso uporno, seme rodovitega življenja.

Filipini. Z malajskega otočja v Indskem oceanu, ki je po hispano-ameriški vojni l. 1898. prišlo pod Združene države, omenim dva pisatelja. F. Michel de Champourcin, čigar ime zveni po francosko, se je rodil l. 1879. v Manili kot sin Španjolca in Filipinke. Sam naziva svoje grlo «semiasiático», pripovedujoč v črtici Noches de baile (Plesni večeri), kako težko mu je izrekati francoske zloge o n, u n, e u s e. Sodeloval je zlasti pri barcelonskem El Liberalu. — Drugi se piše José Rizal iz Calambe

(Luçon), ki je umrl ustreljen v Manili 1896. Med njegovimi knjigami sta najbolj znani Noli me tangere in El Flibusterismo (Morsko razbojništvo).

Mala, gorata Guatemala, ki nosi v svojem grbu napis: Libertad 15 de Septiembre 1821, je seveda primerno zastopana na slovstvenem torišču. Glavni njen predstavnik, Enrique Gómez Carillo, živi že od l. 1890. v Parizu, kakor mnogo latinsko-ameriških literatov, išče tujega podnebja, ker jim je domače prozaično osredje nekam sovražno. Med njegovimi deli navedem Tristes Idilios, Maravillas (Čuda), Las mujeres de Zola (Zolajeve ženske), Bohemia sentimental. Entre encajes (V okviru) je prevedeno na francoščino in nemščino; o tem delu je pisal Max Nordau: «Ta knjiga vas razodeva kot enega najbolj tenkočutnih in najbolj skladnih stvariteljev lepote, kar jih dandanašnji premore omikani svet.» Njegova novela «Blanca» je bila v prevodu dr. Breznika obelodanjena v «Slov. Narodu» 10. septembra 1922. Kot podrobnost omenjam njegove Paisajes rusos, kjer je vzklivil o priliki: «Sveta Ikona svete Rusije, ti, ki pomagaš Kuropatkinu, ti, ki razsvetljuješ carjeve svétnike, Ikona v zlati opravi, Ikona z zvezdami ovenčana, čuvaj nas uradnikov, ki pregledujejo naše potne liste!» Sijajna je pesem o snegu (Canción de la nieve), ki se končuje tako: «Stepniki si ga predstavljajo spremenjenega v boga, s poltnastim nosom in belo haljo. Zovejo ga Moroz. Časté ga s praznovernim strahom in mu kakor Kartaginci Baalu dajejo v žalostno žrtev svoje jadno življenje brez radosti. Vse namreč umira po njem; vse, celo težki, ritmični medvedje; vse, vse, celo otožne, vitke smreke.» (Dalje prihodnjič.)

Miran Jarc / Ubežnik

(Iz novele „Danijel Bohorič“.)

Težkordeča zarja je odjeknila v tišino pastirske kočice visoko v gorah. Preko zamolklih gozdov, ki so globoko iz nižave prelivali bolest zemlje v sinjo sproščenost zlatih obzorij, preko gor, poveljanih v vekovitosti hladnega miru, je dahnila čudna nepokojnost.

Stari pastir se je ozrl na bledega samotarja, ki je sedel tik njega v visoki travi in vztrepetal: «Zemlja trpi...»

Drhtečo roko je omočil v rdeče ihtenje, da je vsa zagorela in se je sklonil nad njo, kot da prisluškuje.

«Da, Danijel, zemlja trpi. Ostro slišim krike iz daljave. Kadar si star, ti oko predmetov več ne razloči, tudi uho je kakor rešet

kasto prestiralo zvokov, srce pa vidi in sliši, jasno in otipljivo, podobe in besede, ki so kakor razodetja iz zagrobnosti...»

«Trpim, trpim,» je zaihtel mladi puščavnik Danijel Bohorič in si segel z vitko roko v črno brado. Iz oči so mu žareli sunkoviti viharji, v katerih je vpila živa kri.

Dobri starec pa je premirno položil tih pogled na razviharjenca in ga posvaril:

«Vrag še pleše v tebi, satan je, ki tuli: trpim, trpim. Gladuj, da se ti izsuši telo, izbičaj iz sebe besnečo kri, da te bo obsedenec izpustil. In zrasteš v mir in boš klical: zemlja trpi, človeštvo trpi; nič več ne boš čutil sebe...»

«Ampak?!» se je mladi izobčenec kruto uprl. Sivolasi vedec pa je živo sanjal: «... ampak vedel boš le za Njegovo ime. Žrtvovanje ti bo slajše od grešne radosti, ki jo vzdaje ženska...»

«Ne, ne! Ta samota me duši! O, ali ne čujete, kako me kličejo one zarje onkraj daljnih gorâ? Tam se pené morja, velemesta vriskajo, požari človeških radosti bučijo...»

MLADE roke so se zdolžile v daljave v obupnem pogonu in trudno omahnile v hladno travo.

«Pustite me odtod, odtod, nazaj! Ali ne vidite, da gorim, gorim?! Vaša samota je shajališče môr, skrkličev in vešč, ki me v nočeh jašejo, krivenčijo in davijo. Tam pa... tam...» Tožba se je raznežila v pesem zamaknjenja. «... tam so sanjajoči vrtovi in pojoče mesečine. Pogovori so zveneči kot strune in topli kot lasje tihih deklic...»

Starec je obstrmel.

«Ah, zeleni gorečnež! V tebi samem divjajo môle in vešče, ki so ti začarale čute. Tam za gorami, kjer meniš, da poje deveta dežela, se prelivajo kalni odsevi vesoljnega razdejanja. Na onem nebu goriyo zdaj zvezde uničevalke in na nevidni večni uri je odbil čas, o katerem je pisano, da bodo kralji in velikaši-izgnanci blodili od sela do sela in s krono v roki prosili miloščine ter se ponujali svojim nekdanjim podložnikom v suženstvo. Tam doli je zdaj doba božje žetve: v požarih se trgajo mesta kot preperle cunje, morja, ki so jih dvignili potresi, goltajo otočja in mogočne države, po vseh deželah jezdiyo strašni jahači: pokolji, prevrati, žalost, glad, bolezni in smrt. Ljudje pa bežijo pred njimi kot zdvijane črede v jezo in kletev, pijanost in greh. Vsa zemlja je postala pribežališče Hudobnega. Izpolnjuje se, kakor je bilo pisano...»

«Ne, ne, ni vsa zemlja prekleta, kalne so vaše besede!» se je branil Danijel.

Starec pa ga je preslišal in je vzneseno govoril:

«... a še jih je, ki so vse dni svojega življenja prilivali gorivo božji luči v svojem srcu. Visoko v gorah molijo za svoje pogubljajoče se brate in sestre in prosijo vse dobre duhove, da bi pokazali ljudem zvezde odrešenja in blagovesti!»

Toda uporni samotar že ni več poslušal svojega duhovnega očeta. Roke so mu sunkovito pulile travo in vse telo mu je drhtelo, kot da ga spreletajo vročni srhi.

«Hladno je,» je zaprosil. Starec pa je ždel, sključen vase, kakor da moli in ni rekel ničesar. V zgrinjajočem se mraku je nalikoval z mahovino obraščeni skali, ki je ne predramijo niti viharji, kaj šele rahli prednočni vetri, ki so pritajeno zapeli preko nižav, presek in pridolov. Šele, ko so dahnile na nebo prve zvezde, je sivi svečenik vstal in odvedel mladeniča v kočo. Edino žar od ognjišča je razsvetljeval brlogu podobno izbo. Danijel se je naslonil na okno in zrl v dolino, ki so se čez njo razlili prvi blede vali mesečine. — Starec je postavil na mizo dva vrča mleka.

Ko sta molče povečerjala, je razmiselno izpregovoril:

«Toda, kaj bo s teboj, kaj bo s teboj, Danijel? Bojim se zate. Bolezniv je tvoj duh. Zdaj, ko si že prestal drugo leto preizkušnje za bogovanje, si začel omahovati. Zadnje dni nisi več bedec in skozniv, ampak ključovalen si in prevzema te obava. Ali ne veš, da tako zlo molčanje razvezuje hudobne duhove v tebi, ki sem jih s svojo besedo in s tvojo krotkostjo že vsaj uspaval. Pomisli na prisego, s katero si ob uri vstajajočih duš in ob krvavem svitu nebeskega srpa sklenil zveščino našemu varovniku duha in obljubniku božjega kraljestva — Jeromu Stopistranu, ki se je pred tri sto leti žrtvoval za grehe ljudi. Ali je mar žar njegovega svetega imena v tebi ugasnil? Ne zagoriš več že v sami misli na tega svetca, ki je zaničevan in preganjan izhropel v ječi, kamor so ga bogokletniki pahnili kot zločinca — njega, Jeroma Stopistrana, ki je bil v ródu z luno in zvezdami in je imel moč nad zemljo in težo svojega telesa? Bil je izganjalec hudičev in vračnik duševne kuge... sam Jezus mu je narekoval skrivnobra videnja...»

Starec je čubel v ocrnelem kotu in besedaril iz ustnega izročila o temotah in gonobah onega veka, v katerem je zatajeni plamen ljudskega duha izbruhnil v žarovito klicanje bičarjev in skakačev. Toda Danijelu je bilo to čudno pripovedanje le zamolkla godba, iz nje se je mlado hrepenenje sproščalo v lunino pokrajino, ki je tonila v omotično bleščavo te čudovite noči. Iz tenke megle so svetila razgorja kakor zlati otoki, iz razhrebanih čeri je sijalo iskrenje, ščemeče kakor črikanje čričkov...

«Izgubjeni sin sem,» je zbadalo Danijela ob davnem spominjanju, «... če se povrnem — ali mi bodo odprli vrata očetovega doma?»

Zmrazilo ga je. Vmes pa je rožljalo kot verižje, na katero je bil pripet že dve leti: «... o, Jerom Stopistran je bil svetec, kot jih ni bilo več poslej. Še martoloze, ogljarje, goljufe, galejce je očiščeval. Dolge procesije so se grnile za njim. V samotnih cerkvah jim je govoril iz svetega duha, ki se je v njem učlovečal...»

Toda že mu je tesnobno rožljanje, plašno kot grokanje vranov, prekrila zvezdna sanja, ki je dihala vanj omotične privide: bele roke, tople lase, sinje oči...

«Kam se zamikaš?» je zahohnjalo iz kota. Sanjač se je zahrpil kakor v groznici in zajecjal:

«Bolezen je v meni, dajte mi spati.» Nato pa se je hipno ohrabil v jezovit odgovor: «Dosti sem že čul o vaših zamaknjencih. Kdo ve, če ni bil oni Jerom le lotrski in mesečljiv blodnež! —»

Starcu so ob tem porogu zablislile oči. Nekaj trenutkov je v molk obeh borcev lilo le šumenje vesoljstva. A ti hipi so bili dolgi kot večnost usodnega spoznanja. Sivolasi videc je razprožil trepetajoče roke nad mladeničem, ki mu je mrko strmel v otožne oči, kajti čutil je miselno zgoščenost, v kateri se je dušila mračna izba. Nenadoma pa je iz temote vzvalovalo šepetanje:

«Danijel! Pojdi odtod! Z lepo besedo in čisto mislijo se ločiva! Nočem ti biti jetničar in tudi rabelj ne. Vrni se v one krvave zarje. Kadar boš izgorel in bo iz tebe sijala le še misel — zakliči po meni in odpravi se spet na pot, moja koča ti bo vsekdar odprta...»

Danijel je obstrmel. Zavriskal bi od radosti in vendar je nemel. Tegobna žalost slovesa mu je zadrževala besedo. Objel bi tega čudnega moža, morda iz spoštovanja do njegove nepojmljive miline, morda iz omotičnega veselja, ker ga je rešil iz sužnosti.

«Do jutri ostani še tu. Z zoro se napotiš. Za popotnico ti naštejem pest starih zlatnikov. Tam, kamor odhajaš, boš potreboval zlatnikov.»

Starec mu je nasul iz železne skrinje zlatnikov, ga pokrižal in odprl nizke duri v ozko čumnato, kjer je pokleknil k molitvi. —

Danijel je obstal kot prikovan. Ta nenadni prevrat v njegovem življenju ga je vsega zmedel. Vzžarel je v pričakovanju silnih doživetij. Zlival se je z zlatimi daljami, odkoder je vel hlad vseprostranstva. Zdelo se mu je, da čuje šumenje daljnih vodâ, valovanje človeških življenj, izgorevanje milijonov bitij. Borilo se je

v njem kot da so viharji zarjuli skozi pragozde. Dušilo ga je v tem sajastem brlogu in že je stopil za korak k vratom, da bi zbežal. Vendar je obstal. Oprezno se je splazil k čumnati in prisluhnil. Vse je bilo tiho. Mož je spal.

V tem hipu se je Danijel odločil. Vedel je, da ne sme niti trenutka več oklevati, kajti ali se ne bi jutri spet vdal in še počakal?

O, blazna slast romanja skozi srebrno noč v brezbrežno sproščenost! —

Iz kota je vzel palico in se ogrnil v plašč. V temo je dahnil poslednji pozdrav: «Zbogom!»

Ko je stopil v rosno travo, se je še zadnjič ozrl na kočo, ki mu je bila toliko dni in noči zatočišče. Mnogotero sliko iz prošlosti mu je prikazal spomin.

Semkaj je bil pribežal leto dni pred evropskim razsulom. V zakrpani sivi obleki se je povrnil v bogat dom iz pekla vojnih grozot. Toda v zaledju je moral sodoživljati še strašnejše orgije smrti — umiranje duha! Takrat je nihal sedem blaznih noči med smrtjo in življenjem in se bil odločil za beg v samoto. Tu ga je sprejel dobri starec-pastir. — A zdaj je pela noč kot vesoljni, od zemlje do nebes segajoči strunjak, čigar omotično zvenenje je potegnilo Danijela v svojo bajno oblast. Čudežna sila ga je v kopreni tenkih meglâ in luninega svita nesla skozi sečje, po razgonih, preko gubovitih njiv, skozi preseke nizdol po medgorjih... vse globlje, globlje v toplo nižavo, kjer je ubežnik utonil v blago dejno tišino črnega smrečevja...

France Bevk / Znanje

in ena za oba je v "Dobro jutro"

Pomladni predvečer je bil, osvežen po dežju, da je zelena barva drevja in trat prijetno dražila oči, rdeče solnce pa je sijalo na mestne strehe in na kolodvor, na katerem je stal vlak, pripravljen za odhod. — Točno ob šesti uri in trideset minut je vlak odšel. V zadnjem vagonu je v tretjem kupeju sedela ob oknu gospa, ki se je pozneje predstavila za Elo. Nji nasproti je sedel gospod, ki se je predstavil za Ivana. Ona je imela trideset let, svetle lase in zvedav obraz, ki jo je izdajal za mlajšo nego je bila; njegovih dva in trideset let pa je podčrtavalo par sivih las ob sencih, ki so se med črnimi tovariši tem lepše odražali; njegove oči pa so bile take kot bi silile na jok.

Oba sta molčala in gledala skozi okno.

Mimo okna je bežalo zeleno polje, trate, živi plotovi in smreke. Tu pa tam se je prikazala bela hiša sredi vrta. Gospod je bil sanjav in je videl postlane trate, senčna skrivališča in v hišah bele, zvrhane postelje. Gospa ni bila sanjave sorte, a je videla isto.

V oči jima je udaril visok zid in tolkel ter se plazil mimo; zdelo se je, da ga ni konca. Gospod in gospa sta videla samo golo kamenje.

Gospé je postalo dolgčas, ozrla se je na gospoda. Ta je vzel iz žepa tobakiro in jo je svaljkal med prsti.

Gospod je začutil gospejin pogled, ozrl se je nanjo, prijel z roko cigareto in dejal: «Ali dovolite, gospa?»

Ta je napravila sladek obraz, ozrla se je na gospoda, kot da ga je šele sedaj zapazila in prikimala z glavo, kar je pomenilo privoljenje in poklon obenem, nato pa je pristavila še besedi: «Prosim, gospod!»

Gospod pa je odprl tobakiro, na kateri je bila naslikana sra: mežljiva Suzana v kopeli, še enkrat in je ponudil gospé cigareto.

Ta je dvignila roko in napravila kretnjo, ki je pomenila odklonitev, zahvalo in oproščenje, obenem pa je še pristavila smešno: «Ne kadim!»

Nato ni obrnila oči od njega; z nasmehom ga je gledala, gospod pa je bil v zadregi.

Gospa je izpregovorila prva. «Kam se peljete, če smem vprašati?» je zvenelo vprašanje.

Gospod je zardel. (Te navade, ki prav za prav ni bila navada in ki je izdajala njegovo zadrego, se ni mogel odvaditi.) Puhnil je dim predse, da je gospa zamahnila z roko, kar je gospoda še bolj prestrašilo; nazadnje je dejal: «Še tri postaje se peljem, gospa.»

«Tako?» je dejala gospa, kot da je to nekaj nenavadnega in skrajno nemogočega. «Tudi jaz se peljam tja.»

Gospod bi bil rad kaj rekel. Ker ni našel pametne besede, je samo prikimal. Tudi gospa je nekaj trenutkov molčala. Ko si je vtisnila vsako gubico njegovega obraza, je motrila obilnost njegovega telesa, madeže, ki jih je nosil na obleki, nazadnje je obstalo njeno oko na zablatenih čevljih.

Gospod je prestavil nogo, ona ga je vprašala, kot da je ves čas mislila samo na to.

«Oprostite ... Vi niste iz teh krajev?»

«Ne, gospa.»

Nič več. Gospodu družba odcvele blondinke ni bila neprijetna, nasprotno. Vendar si je srčno želel, da bi ne bilo treba mnogo govoriti.

Gospa pa je pomižala kot da se nečesa spominja in zdaj išče natančnih obrisov tega spomina v duši. Pogledala je bistro, skoro srepo, nato je dejala z živo žensko prepričevalnostjo:

«Vendar se mi zdi, da sem vas že videla.»

Gospod je iznova zardel. Nato jo je pogledal in se delal, kot da pomišlja tudi on, le da ni zaprl oči, ampak jih je še bolj razširil.

«Jaz se ne spominjam,» je dejal nazadnje. «Že mogoče,» je naredil poklon in se napol dvignil. «Jaz sem Ivan Treven.»

«Mi je v čast!» mu je gospa ponudila roko, s katero Ivan Treven skoro ni vedel, kaj početi. «Meni je ime Ela.» Priimek je zamolčala.

«Mi je v čast,» je dejal gospod, se zopet napol dvignil in se dotaknil z roko roba klobuka, a odkril se ni.

Nato sta molčala. Po tem, da sta izrazila možnost, da sta se že enkrat kje videla in sta se celo predstavila, je postalo razmerje med njima drugačno, tako da sta si bila dolžna razgovora. Gledala sta se in se v zadregi držala na smeh.

Prva je izpregovorila zopet gospa: «Vi ste tako podobni mojemu možu.»

«Da,» je zajeceljal gospod Ivan, kot da tudi on prizna to podobnost, dasi ni poznal njenega moža in do tedaj še pomislil ni, da je poročena. «Da... Ljudje so si tako podobni...» Gospod ni vedel reči nič pametnega.

«V resnici,» je dejala gospa, vesela, da je našla to učinkovito in neizčrpno snov za pogovor, «vi ste mojemu možu zelo podobni. Črne lase ima in rjave oči kot vi...»

Najteže, kar je mogel prenašati Ivan Treven v svojem življenju, je bilo to, če je kdo vpričo njega govoril o njem. V zadregi je puhnil gospé cigaretni dim v obraz, ona je zakašljala in si dela roko na usta.

«Oprostite, gospa!»

«O, prosim... Veste,» je dejala čez par trenutkov, kot da nadaljuje prejšnje besede, «meni so všeč črnelasi.»

Gospa ni zardela, gospodu je bilo kljub zadregi ta hip nekam prijetno pri srcu. To ga je opogumilo, da je dejal:

«Meni ugajajo blondinke.»

Gospa Ela ga je pogledala s pogledom, polnim hvaležnosti. Vendar je hotela še jasnejšega poudarka pravkar izrečeni besedi.

«Moji lasje so ko predivo. To ni lepo.»

«Meni so všeč...» je dejal gospod in se prestrašil. Potegnil je dim iz cigarete in zamižal, da ubije vtis, ki ga je naredilo to priznanje nanj.

Nato sta molčala. Gledala sta skozi okno, da se ubranita neugodja zadrege in občutka, ki je brnel po telesu kakor struna. Nato sta se zopet pogledala.

Vlak se je ustavil. Par potnikov je izstopilo, kupej je bil prazen. Gospa je prva opazila to izpremembro.

«Ali ne piha na oni strani?»

«Kje?» se je prestrašil gospod. Nato: «Da, zdi se mi, da malo vleče.»

«Prehladili se boste,» je dejala gospa z materinskim glasom. «Sedite sem, k meni...»

Gospod je molče ubogal. Gospa je gledala skozi okno, kot da se ni nič zgodilo. Roki obeh sta nekoliko trepetali od razburjenosti. Pretekla je minuta, pretekli sta dve minuti. Gospod je vrgel ogorek cigarete na tla in ga je poteptal z nogo. To je zdramilo gospo, da je pogledala v gospoda. Ta se ji je nasmehnil.

Nato sta molčala. Nista vedela, kako pričeti.

Mimo okna je letelo zeleno polje, vas, tovarna, travnik in gozd. Gospod je gledal postlane trate in zvrhane postelje v izbah, gospa je videla isto.

Nato je prišel predor, sprevodnik ni bil prižgal luči. Gospodu in gospé je bil predor znan, njegova dolžina je znašala na minute.

Ničesar več nista videla. Niti isker, ki so bežale mimo oken ne... Gospa je v presledkih vzklikala:

«Kako ste podobni mojemu možu, kako ste mu podobni!...»

KNJIŽEVNA POROČILA

France Stelè: Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Kulturnozgodovinski poskus. 1924. Založila «Nova založba» v Ljubljani.

R. J. Jakopič
Z zgodovinsko razstavo slikarstva na Slovenskem, prirejeno leta 1922., je bil postavljen mejnik v slovenski umetnostni historiji. Saj je prva naša retrospektivna razstava, ki jo je dvajset let poprej priredil Rihard Jakopič pod devizo: osemdeset let upodablajoče umetnosti na Slovenskem, obsegala samo najnovejši del in le nejasno mogla pokazati razvoj umetnosti na domačih tleh v teku 19. stoletja. Vendar se je že z njo rodilo vprašanje slovenske umetnosti, oživele pa je z vso silo spet v naših dneh. Materijal, raztresen širom domovine, deloma nepristopen javnosti, je bil prvič v taki obilici zbran in sistematski z nekega historičnega vidika urejen, da je tudi lajku moral jasno predočiti vso dolgo pot, katero je naše slikarstvo prehodilo od srednjega veka pa do danes. Da je v ti dobi, ko pred našimi očmi rastejo iz tal vsepovsod temelji slovenske kulturne zgradbe in je narodna zavest tako poudarjena, vzniklo ob teh živih svedokih vprašanje: kje je in kakšna je naša umetnost v preteklosti? ni čudo. In udovoljiti ti splošni težnji po spoznanju umetnostnih plodov prednikov je bil cilj avtorja «Orisa». Iz bogatega materijala, ki mu je kot konservatorju bil posebno dobro

znan, je skušal po formalnih načelih najti vse one značilne posebnosti, ki zbrane posameznemu delu dajo specifični značaj slovenskega umotvora. Zaradi doslednega izvajanja tega načela je odpadlo mnogo, morda najlepše gradivo, ki je med nami sicer nastalo, a je tujega izvora.

V razvoju naše umetnosti, ki mu je rezultanta severnega in južnega, nasprotujočega si idejnega vpliva, razločuje pisatelj tri, z ohranjenimi spomeniki jasno označene epohe. Zaradi lažjega umevanja jih loči z nazivi, ki so, čeprav ne povsem točni, vendar najbližji: gotika, barok in doba slovenstva. V epohah samih pa vidi po več krajših razdobij, ločenih oblikovno, a še bolj po duhu, vtisnjenem jim od velikih sodobnih umetniških osebnosti.

Doba gotike za našo umetnost, ki iz zgodnjih (romanskih) časov ni ohranila nobene pomembnejše in nepokvarjene priče, pomenja vstop v evropski kulturni krog, čigar vpliv odslej stalno opazujemo na vsem domačem kulturnem udejstvanju. Zaenkrat se sicer kaže samo kot čisto aktivno delovanje tujine med našim še neprebujenim narodom, ki tujo umetnost pasivno, sprva morda celo odklonilno sprejema. Kasneje zaradi poljudne in aktualne (skoro izključno verske) vsebine, deloma tudi vsled okolnosti, da posamezni člani domačega meščanstva že prično aktivno sodelovati, postane ljudstvu uumljiva ta sprva hladna in mrzka umetnost in za par stoletij vtisne gotika svoj pečat naši umetnini in licu slovenske pokrajine in naselbine, ki ga ponekod tok časa še do danes ni mogel povsem izbrisati.

Verska reformacija je ob času najbujnejšega razcveta umetnosti naše sosedne Italije vse duhovne sile in stremljenja naroda, utrujenega od neprestanih obmejnih in notranjih bojov in nemirov, skrenila na religiozno polje. Sama umetnost nenaklonjena, je vpliv germanskega severa podaljšala za par generacij. Vabeča muzika italijanskega preporoda pri nas ni našla odmeva in slovenska zemlja ni ohranila nobenega večjega spomenika čiste renesanse. Gotika v času, ko vsi mejaši že davno ustvarjajo v novem duhu oživljene antike, med nami živi naprej in se razvija v smeri, ki se približuje ljudskemu umetnostnemu hotenju. Mislim pa, da renesansa, ki je predvsem na intelektualnih temeljih zrasel slog, v slovenskem narodu ni mogla najti tistega odziva, ki so ga bile deležne na človeško notranjost usmerjena mistično-sanjarska gotika in čustveni in čutom ugodni barok.

Pod vplivom zmagujoče protireformacije se je s sprejetjem baročne umetnosti izvršil skoro neopazno zavesten preokret na jug, ki se je obdržal dobri dve stoletji in ki za nas pomeni tudi zaključek procesa evropeizacije. Hkrati se pojavi prvi nejasni predhodnik narodne zavesti, nekak lokalni patrijotizem, ki mu je cilj čim večja slava domovine, a sredstvo umetnost in duševno delovanje vseh panog. Prvič nastopi v umetniškem ustvarjanju odločujoče domača volja, čeprav so izvršujoče moči še tuje.

Razdobje, čigar umetnost je doslej najjačje vzgibala naše ustvarjajoče duhove in z dna preoblikovala lice domovine, je doba baroka, ki je postal skoro tip naše umetnosti in ki v svojih izrastkih med nami še do danes ni popolnoma zamrl. Njegovo bistvo se je tako globoko ukoreninilo v našem narodu, ker je nastopil v času, ko so se že široke plasti mogle soudeleževati kulturnega življenja omikanega zapada, v katero nas je definitivno uvel. V ti dobi poleg posameznih odličnih tujcev nastopajo že v velikem številu domači mojstri, ki pa ustvarjajo v tujem duhu in v tujih oblikah. Poedinci so mogočne osebnosti, tehnično dovršeni, zmožni globokih umetnostnih doživetij, v celoti na precej visokem sočasnem nivoju. Kar se sožitja naroda kot skupnosti z upodabljačo umetnostjo tiče, je bil z barokom dosežen vrhunec. Bliže si narod in umetnost nista bila ne prej ne kasneje. Vsled vstopa v kulturno družino narodov spremljamo odslej

tudi v umetnosti paralelno vsa velika doživetja zapada. Kar nam pa domače mojstre same dela manj pomembne, je njihova medsebojna osamljenost in pa popolna odtujenost napram zemlji, ki jih je gojila. Slovenskega značaja v izrazu njihovih del iščeš zaman. Nesporna njih zasluga pa je, da so nam olicali okus in na stežaj odprli vrata v kulturni svet.

Rokoko je pri nas zapustil samo medle utrinke. Zanj kot izrazito gosposko umetnost ekskluzivnih zgornjih plasti naroda so nedostajali prav vsi predpogoji. Tako se je ohranil barok tudi v slikarstvu vse dotlej, dokler se ni ob početku 19. stoletja pojavila umetniška struja slikarjev = epigonov, znana pod imenom «Layerjeva šola». Umetnost te dobe je skrajno skromni meščansko-provincijalni klasicizem, prehajajoč v osladno realistično smer. Značilen je zanjo eklekticizem, ki se uklanja okusu naročnika, a pogosto postaja celo vulgarna. Kar dela mojstre Layerjevega kroga vsaj deloma zanimive, je pogosto vpletanje domačih motivov v njih dela. Dvomim pa, da se je to vršilo zavestno in s tendenco poudarjanja slovenstva, saj so umetniki te dobe bili pač še «Kranjci», a predvsem umetniško šibke potence. Uporabljanje domačih (kmetskih) motivov bi prej smatral za koncesijo vladajoči modi ter se zato avtorjevi sodbi o pomembnosti Layerja in njegovega kroga ne morem pridružiti. (Konec prih.)

K. Dobida.

Rado Murnik: Na Bledu. Povest. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošna knjižnica, zv. 2. Str. 181.

Ce hočeš čitati romanček, ki ti ne bo razburkal živcev, ki ti ne bo usilil nikakih problemov in vbrizgal nemirnih noči, ampak pozibaval tvojo fantazijo nalahno med sanjami in resnico, te komодно zabaval z opisi gorenjske krajine in te povrhu še s pohlevnim dovtipom razvedril — sezi po tej knjižici!

Pisatelj Murnik je na ozadje letoviščarskega Bleda — ki mu povest posveča lepe strani — projiciral romantično in s komičnimi prizori prepleteno ljubavno zgodbo poštnega oficijala Igorja Kalana in Olge Jarnikove. Fabula njunih ljubezenskih doživetij je popolnoma običajna, kliše zanj dobiš v premnogh podobnih nemških romanhih.

Tudi postranske osebe, podjetni letoviščarji, so vsi ljudje prav navadnega, povprečnega kova, tujci, ki si z različnimi bežnimi početji preganjajo dolgčas.

Bolj zanimiva sta za nas lahko in prožno Murnikovo pripovedovanje in njegov jezik, ki dokaj gladko teče, prijetno opisuje, domače kramlja in ume biti prijetno šegav in razposajen.

V povesti je več prikupnih mest. Trajne literarne vrednosti pa romanček nima.

Dr. Pavel Karlin.

Dr. N. Korun: Spake. Satire, humoreske in drugo. Drugi natis. Založila Kleinmayr & Bamberg. V Ljubljani. 1922. Str. 150.

Pred štirinajstimi leti, ko je ta zbirka prvič ugledala megleni dan slovenske humoristične literature, so kritiki izrazili željo, da bi nam njen avtor napisal še katero vsaj tako, oziroma boljše delo. Pa se jim želja ni izpolnila. Dr. Korun (Valentin, ne N., kot je natisnjeno v drugi izdaji) je po prvem delnem uspehu — iz neznanih vzrokov — kar obmolnil in nam zdaj še enkrat predložil neizpremenjene «Spake». To dejstvo se mi ne zdi baš dosti utemeljeno kljub temu, da je prva izdaja menda pošla. Zakaj «Spake» so se že močno postarale in nas danes — po mojem mnenju — ne bodo mogle več počesteti k odkritosrčnemu smehu. Te humoreske iz dobrih starih časov ne vsebujejo brezčasne, prave komičnosti, ki se je tudi zakrknjen pustež ne more ubraniti, četudi so mestoma dosti živahno pisane in je pisatelj pogodil marsikatero uspelo besedno igro. Avtor ni znal izbrati zanimivih tipov in jih raz-

porediti in konfrontirati v privlačno situacijsko komiko. *Satire* (Snujem novo društvo, Kandidiram) so boljše od humoresk. Škoda, da pisatelj ni še katerikrat, pa krepkeje podrezal v naše purgarske razmere. Črtica «Grohar Jakež» zbog svoje sentimentalnosti in pokopališke tragičnosti ne spada v tak okvir.

Dr. V. Korun piše udobno čitljiv jezik. Vendar mu je slog včasih preveč natančan z osladnimi okrasnimi pridevki in nebitvenimi stranskimi stavki, ki po nepotrebnem motijo pripovedovanje in so neprisiljenemu razvoju komike čisto prava cokla. Mestoma naleti na občutno predolge stavke. Tako ima zadnji stavek na 50. strani (Hero in Leander) 91 besed, takoj prihodnji pa 65.

Dr. Pavel Karlin.

Zvonimir Kosem: Morje. Drama v štirih dejanjih. Ljubljana 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Zlata Milanović se za odsotnosti zaročenca kapitana Blagoviča seznani z dr. Vrtačnikom, ki si jo je znal osvojiti. Ob prihodu kapitana Blagoviča pa se v Zlati razvname duševni boj, iz katerega se lahko živo dekletu reši s tem, da brezbrizno zavrne svojega zaročenca. Kapitan, «prerok ljubezni in človečanstva», se mirno umakne in odpotuje spet na morje, toda njegov odhod provzroči usoden polom v družini. Darinka, Zlatina sestra, je na tihem ljubila kapitana, a brezupno, in si poišče leka nemirnemu življenju v smrti.

Zlato pa razočara zakon z Vrtačnikom ter se zastrupi. Poleg glavnega dejanja so še epizodni dogodki stranskih oseb, ki se vse krečejo okrog pravega blema ljubezni. Drama se odigrava v obmorskem kraju in scenično so dejanja prav dobro pogojena. Toda: — toda drama to ni! Ne rečem: snov bi bila čisto prikladna za kako novelico, in tudi jezik bi bil za to obliko pripovedovanja primeren. Drama pa zahteva lapidarnosti, ostro izklesanih značajev in brezobzirne borbe. Osebe so zelo medle, nežive skoro in njih dejanje in nehanje je bledikavo. Vzemimo na pr. kapitana Blagoviča. Pisatelj nam toliko govori in govori, da je bil kapitan velik bojevnik za resnico in pravico, da je bil prerok človečanstva itd., dočim napravi ta junak na nas vtis liričnega, šibkega človeka, ki sta ga sama mehko in dobrota, ki ni niti toliko bistroviden, da bi pregledal lokavost svojega tovariša. Sploh govore vse osebe zelo mnogo, mestoma celo vzneseno lirično, patetično, dasi je drama vendar čisto realistična! Tudi ni naslov «Morje» nujno potreben naslov. Prav tako bi lahko prenesel to dejanje v kako drugo mesto in dal naslov «Vihar» ali pa «Nevihla» itd. Problem «ljubezni» pa tu ni obdelan na nikak nov način, vrhutega čutiš, da je drama «sestavljena» pač po vseh pravilih, ki so jih izumili epigoni naturalizma, dasi sile naturalistov ni v nji.

Naslovna stran je zelo neokusna. Tista ilustracija nikakor ni v čast ne slikarju, pa tudi ne založbi.

Miran Jarc.

Alojzij Remec: Iz moje domovine. Mlade povesti. 1922. Založila Goričar & Leskovšek. Celje. Str. 193.

V pisani knjigi, katere pestra zunanost naj menda ugaja krogu čitateljev, za katerega je pisana, je pisatelj Remec zbral svoje prvo cvetje. Vidim v beli hiši mizo, okoli katere sede vaščani v zimskem večeru in prisluškujejo zgodbam, ki jih razproža izpod svetiljke vaški študent: tem so te povesti namenjene, dasi ne vse enako posrečeno. Ne bom se spuščal v njihovo naštevanje in v navajanje njihove vsebine. S tem bi po mnenju mnogih zadostil nalogam pravega kritika, a bi tudi knjigo docela izčrpal: ker snovnost v njej prevladuje vse. O samostnosti sloga je še komaj možno govoriti; Cankar in Meško sta imela močnejši vpliv na pisca. Mnogo je mehke, sanjave sentimentalnosti, ki bo v današnji

dobi komaj našla odziva. Remec je v podnaslovu zbirke napisal oznako «mlade povesti» in prav je storil; kako je že ponosen vzpon v epilogu, napisanem v zadnjih letih, v njem že zveni zrela moška beseda. Vidno je, da je Remec tem povestim zdavnaj odrasel; zanj pomenijo pot razvoja, zadovoljen pa bo ob njih tudi marsikateri bralec.

Mirko Pretnar.

J. P. Rabaté: *La geste de Marko*. *Roèmes épiques des Serbes*. Tananarive. Pitot de la Beaujardière. 1922. 214 str.

«Ali bi ne mogel postati francoski jezik sredstvo, ki bi odkrivalo drugim narodom vélike lepote čudovite srbske poezije in s tem obogatilo — že Goethe je izrazil tako željo — skupne temelje univerzalne književnosti?» (Iz predgovora k pričujoči knjigi, str. 10.)

J. P. Rabaté, v kolonialnem mestu Tananarivi na Madagaskarju živeči, še malo znani francoski poet, je prišel med vojno v stike s Srbi in se, od njih močne narodne poezije očaran in oplojen, odločil postati guslar, glasnik naše epske pesmi v tujini in posvetiti svoje pesniške in jezikovne zmožnosti «nerazdružni intelektualni alianci med Francijo in Jugoslavijo». Ima že nekaj prednikov. Naj navedem hitro znanega mistifikatorja Méricéja, barona d'Avrila, potem Augustea Dozona, bivšega francoskega generalnega konzula na Balkanu (zbirko jugoslovanskih junaških pesmi, Leroux, 1888) in pa Philéasa Lebesguea (glej dr. Debeljakovo poročilo v letošnjem «Ljubljanskem Zvonu», str. 125.)

Knjiga «*La geste de Marko*», posvečena «à la Nation serbe-croate-slovène» in «au roi Alexandre I», obsega uvodoma Zmaja Jovanovića «Chante gouzla», nato pa devet pesmi iz Markovega cikla. Vsaka teh pesmi je posvečena spominu enega naših starejših književnikov. Pesem «Marko in hčerka arabskega kralja» je Rabaté pripisal «à la mémoire de V o d n i k, précurseur de la renaissance slovène, auteur de l'Ode, Réveil de l'Illyrie' (1811)». Zbirka ni točen prevod srbskih narodnih pesmi, ampak samo dokaj široka prepesnitev nekaterih odlomkov iz velike epske pesnitve, prosto preludiranje na izbrana temata iz obširne epopeje. Avtor se ni oklenil prvotnega ritma in prvobitne pesniške dikcije. Zadovoljil se je — kakor sam pravi — «à reproduire le mouvement mélodique et l'enluminure des chansons de geste». A se mu tudi to ni preveč posrečilo. Narodna pesem je kratka, točna, jasna, Rabaté pa pripoveduje na dolgo in široko, primerja, okrašuje, zavlačuje. Guslar poje: Vino pije kraljeviću Marko sa staricom Jevrosinom majkom (Oranje kr. M.). V knjigi «*La geste de Marko*» čitaš ta verza tako-le raztegnjena:

«Marko Kraliévitich, à la haute stature,
avec sa mère, un soir, boit le vin noir des ceps,
le vin qui met au coeur la soif des aventures
et que le ciel mûrit aux coteaux de Prilep.»

Približno taka je vsa prepesnitev, katero deloma krasé, deloma pa grdé lesorezi, ki jih je avtor sam zamislil ali pa precej okorno posnel po Meštrovicévihih skulpturah.

Ali bo mogočna pesem o junaškem kraljeviću — tako izpremenjena — dosegla svoj namen? Zanimanje za srbsko narodno epiko bo gotovo zbudila. Prave, tipične, literarne slike epskega cikla o hrabrem Marku pa si bo tuji bralec iz te zbirke mogel ustvariti bore malo. Če avtor misli, da bo to delo pomagalo Francozom «pénétrer le mystère des poésies primitives» (citát iz E. Montéguta, str. 8.) ali pa pokazati tujcem «le musicien et le poète de toute la race slave» (po Mickiewicz, str. 8.), se pač moti. Na vsak način pa moramo biti poetu,

ki na platnicah obljublja spet dve novi pesniški zbirki, «Les Haïdouks» in «Kossovo! Kossovo!», hvaležni, da opozarja tujce na naše slovstvene lepote in opravlja v svetu pionirsko delo kulturnega zblizanja. *Dr. Pavel Karlin.*

KRONIKA

Drama. Umetniška žetev pretekle sezone v splošnem ni bila posebno bogata. Mimo številnih, bolj ali manj brezbarvnih, za slovenski oder, njega rast in razvoj kolikortoliko malopomembnih stvari, ki so zablodile k nam nekako slučajno, preko dvomljivo uspelih poskusov, s slovenskimi igralci v originalu vprizarjati tuja, dasi v sorodnem jeziku pisana dela ter končno razen dvoje, troje res pomembnih, umetniško polnovrednih ter igralsko dostojno vprizorjenih inozemskih del, bo moral kronik slovenske drame zabeležiti predvsem tri premijere originalnih dramskih del, ki po svoji literarni vrednosti in igralski interpretaciji najvidneje osvetljujejo sedanji nivo dramske in igralske umetnosti pri nas.

Kdor pa bi razen tega v repertoarju pretekle sezone rad videl linijo, razvojno črto, nekak pozitiven program, ki zavestno gradi in zida mlado stavbo slovenske dramske in igralske umetnosti, te črte, se bojim, ne bo zasledil. Ta šesta sezona izza obnovitve slovenskega gledališča pomenja bolj oddih nego napredek, hipen zastoj, razgledišče preko dosedanjega dela in uspeha: v žarišče ene sezone projicirani napor in prizadevanja petletne volje, vrline in nedostatki, zmage in porazi. Edino važno in pozitivno v repertoarju pretekle sezone je izrazita volja, intenzivnejša nego doslej gojiti originalno slovensko dramo. To je — upam — znak za bodočnost, vesel obet nove dobe, opomin igralcu in pisatelju. Priznati je namreč treba, da je v prejšnjih petih letih originalno slovensko delo — ne po krivdi dramaturgovi — prišlo na oder le poredkoma, mimogrede. In ni njega vprizoritev raznetila avtorja za novo delo, niti ni delo ogrelo igralca in publike (izvzemši Cankarjevo «Pohujšanje»), pa najsi so nam v ti dobi govorila z odra najraznovrstnejša domača pisateljska imena: Ivan Cankar z večino svojih del, Fr. Finžgar, Ant. Funtek, Pavel Golia, Fr. Govekar, Al. Kraigher, Stanko Majcen, Ant. Medved, Ant. Novačan, Iv. Tavčar, Ivo Šorli... Zakaj vsa ta dramska dela (tudi večina Cankarjevih dram, čeprav so pisane z odličnim umetniškim instinktom) pogrešajo enega, najbistvenejšega: dramskega elementa. Dramski element pa ne obstoja samo v zapletu in razpletu nekega dejanja, v katastrofi ali veseli pobratimiji (to vam končno napravi vsak reporter), marveč je fluid, ki ga dramatično organizirani umetnik izžareva v poslednja vlakna svoje stvaritve, s katerim prešinja najneznatnejši prizorček in dozdevno najbrezpomembnejšo besedico, je dan in noč, ki se iz vseh obzorij hkratu vsiplje na dejanje in nehanje kreatur, ki so se pred stvariteljskim očesom pisateljevim iz laživideza vsakdanjosti obudile v svoje prvotno, pravo in edino resnično življenje. Pomanjkanje te polnokrvne dramatičnosti pri naših dramatikih priča, da so to lahko sicer izvrstni pisatelji, celo umetniki, niso pa v svojem bistvu polnovredni dramatični pisatelji.

Drama je organično vezana na oder. Naše gledališke prilike pa so zakriville, da smo pisali drame brez odra, brez tistega oderskega instinkta, ki je nujno potreben vsakemu dramatik. Tako je prišlo, da večina naše najboljše dramske produkcije ne sega preko dobrih «knjižnih» dram («Pohujšanje» je seveda izjema) in da smo se v svojih najboljših modernih delih naslanjali predvsem na

intimno, lirično, nekoliko operno učinkujočo dramo Maeterlinckovo ter na skonstruiranega problemskega Ibsena, dočim smo malone docela zametavali Ruse in Angleže, od katerih bi se res lahko česa »naučili«. Jasno pa je, da drama ni lirika — dasi je notranja vez med dramatično in lirično pesmijo neoporečna —, ni dialogizirana povest, ne poučna alegorija; osnovna, najprimitivnejša zahteva drame je, da bodi dramatična. Ne samo dramatična po svoji zunanji strani (glej Govekarja »Mrakovi«), marveč po svoji bujni notranji razgibanosti akcije, po trenju dosledno črtanih značajev, po plimi in oseki nagonov in strasti, po prekipeljavem prepletanju notranjih in zunanjih usod, po brezbrežnosti notranjih perspektiv. Tudi ni prvotni zmisel drame, da rešuj probleme ali da kaj dokazuj (glej Finžgarja »Veriga«); najgloblji zmisel drame — kakor vsake umetnine — je to, da dokaži predvsem in najbolj samo sebe: svojo umetniško resničnost.

Trojica slovenskih dram, ki je v pretekli sezoni dobila svoj krst na odru, očituje vse značilne nedostatke večine naših dramskih del. To je v prvi vrsti pomanjkanje dramatične polnokrvnosti.

Pregljav Azazel, ki nam je otvoril sezono, je novelistično komponirana, z nekaterimi svetlimi, res dramatičnimi utrinki prepletena, lirsko občutena pesnitev. Učinek na odru je zato izostal, in jaz rajši uživam to brez dvoma literarno vredno delo v knjigi, nego ga gledam na odru. Učena poezija je to, ali kakor jo je avtor s hvalevrednim avtokraticizmom obsodil sam: »Erudicija« je ime Azazelu moje stvariteljske. Znanima, že v vseh mogočih variacijah literarno izrabljenima svetopisemskima tipoma Jude iz Keriota in Marije Magdalene pa je avtor dodal nekaj svojih, svežih, zelo posrečenih karakternih črt, vrednih pisateljevega peresa. Hebblova Judita, ki je v nekam čudni zaporednosti sledila Azazelu, je z ogromno nazornostjo posvedočila razliko med elementarno dramatično občuteno in dramatično komponirano ter med lirično občuteno in novelistično komponirano snovjo.

Azazela je na oder prenesel Skrbinšek. To se mu ni posrečilo ne scenično ne igralsko. Scenično zato ne, ker bi njegov koncept scene zahteval večjih dimenzij, nego jih ima dramsko gledališče, igralsko pa predvsem zato ne, ker ni izluščil drame iz novele, kar bi bila prva dolžnost režiserja, marveč je uprizoril kar vso knjigo (pozneje je to napako popravil ravnatelj Pugelj) in ker je dal delo odigrati v nekem nemogočem tempu s pridušeno enolično patetiko, dasi je v delu samem obilica realističnih, živo plastičnih mest. Šaričeva je napravila iz Mirjame stiliziran, premočrten, nekoliko enostranski, a simpatičen lik; živa in resnična sta bila Lipahov Levi ter Kraljev Joel; ostali so bili zelo šibki in brezizrazni.

Druga slovenska noviteta je bila Milčinskega »narodna pravljica« Mošgočni prstan. Če se ne motim, je to pisateljevo četrto odersko delo. Po grobo burkastih Ciganih, s prilično dozo romantike in sentimentalnosti, zelo neizbirčnih v sredstvih ter v tem pogledu jako podobnih sličnim nemškim »veseloigram«, po romantično-verističnem, simpatično pisanem, samo preveč na široko komponiranem Volkašinu ter dramatizaciji globoke narodne povesti Tolstega Kjer ljubezen, tam Bog, je hotel avtor napisati nekaj veselresnega za majhne in velike otroke. Izbral si je snov narodne pravljice, ki jih Milčinski v svojih malih povestih ume improvizirati v fine umetnine, ji je pri-mešal elemente najsodobnejše sodobnosti, iz katerih se tuintam zaiskré razne feljtonsko poentirane osti ter je v ponesrečeni simbol treh zaslužjenih bratov položil zlato zrno medsebojne ljubezni. Tehnični nedostatek tega dela je, da

zahteva za svojo snov in idejo preveč zunanjega aparata, ko je prva naloga modernega dramatika to, da z najskromnejšimi sredstvi izraža najsilnejše. Umetniška hiba pa je neumetniško izraženo mešanje pravljice z realizmom. To mešanje pravljice z realizmom v svetovni dramatiki sicer ni novo; zelo posrečeno na primer je pri Nemcu Ferd. Raimundu, o katerem se zelo točno izraža R. Lehmann v svoji znani Poetiki, da «mu gledališče spaja nadzemski svet duhov z življensko realnostjo». Pri Milčinskem pa to mešanje vzbuja bolj videz zadrege nego umetniške nujnosti in je nekaka feljtonistična kaprica. lahkotna improvizacija. Ta napaka v kompoziciji igre se zlasti usodno kaže proti koncu, ko vsa stvar nekam zvedeni. Zato bi se moral pisatelj dosledneje oklepati pravljice, njenega tona in umetniškega izražanja. Tako pa je to umetniška zabloda in nedostatek, prav tako, kakor leži velika umetniška hiba v črtanju značajev nekaterih Cankarjevih oseb, kjer pisatelj povsem neumetniško in samovoljno dodaja nekaterim svojim realistično črtanim osebam karikaturne poteze.

Ta diskrepanca med pravljичnim svetom in moderno vsakdanjostjo se seveda vse ostreje odraža z odra nego iz knjige. V znamenju tega nihanja se je vršila tudi vsa predstava — i pri igralcih i pri režiserju. Režiser Danilo ni vedel, kako bi postavil delo na trdna tla. Napravil je nekako zmes šablonsko pojmovane pravljice, divje romantike in burkaste improvizacije; mestoma je njegova interpretacija dela učinkovala grobo in trdo. Slikovito nazoren, nežen in lep pa je intermezzo «o našem ljubem kruhku». Tudi igralci so omahovali med karikaturno ter med realnostjo in pravljico ter kakor slepi tipali za jedrom svojih vlog; vendar pa so vobče napravili, kar se je dalo storiti. Zato stvar ni bila tako huda, kakor je pisalo dnevno časopisje; avtorja je rešil predvsem njegov zdravi oderski instinkt. Priznati je namreč treba, da je Milčinski med našimi dramatikami eden najbolj oderskih ljudi, ki pozna notranjo strukturo odra ter možnosti učinka in ki zna sceno bujno drapirati ter jo izpolniti z resničnim dogajanjem, a tako, da seže pri tem globlje in ne ostaja zgolj na površju, kakor smo to videli pri Govekarju ali Šorliju.

Tretje izvirno delo je Jalnov dramatični prvenec *Dom*. To delo, kakor je skromno samo po sebi, s težkimi začetniškimi hibami zlasti v psihološkem črtanju značajev (nenaden, nemogoč notranji preobrat pri Angeli) in z naivno nedozorelimi prizori, kakor je prizor s piruhom, je posebno po svojih prvih dejanjih doživelo povsem dostojen uspeh. Zakaj zdravje in prirodnost je ime temu delu. V njem so kali preprostega slovenskega realizma, ovitega tupatam z lahno kopreno idealnosti in izražajočega se v krepki, sočni, nemanirirani gorenjščini. Delo razodeva veliko ljubezen, s katero je avtor živel s svojo snovjo. In kakor je po tem prvencu nemogoče končno preoceni Jalnove dramatičnopisateljske zmožnosti, se vendar zdi, sodeč po njegovem točnem, lapidarnem, zares dramatičnem izrazu in po njegovem nepokvarjenem oderskem instinktu, s katerim je komponiral ta svoj prvi poizkus, da nam morebiti kdaj — ako ga ne premoti kako spintizirujoče literarno pismouštvo in ostane zvest sebi in svojemu zdravju — napiše našo moderno ljudsko dramo, kot jo je v svojih dramatičnih delih koncipiral, a, žal, doslej še ne dovršil Jalnov literarni učitelj F. S. Finžgar. Ljudsko dramo, ne v zmislu «Češnjevega vrta» (za to je Jalen premalo rafiniran, premalo dekadenten in premalo — umetnik), marveč čisto v zmislu tega svojega začetniškega Doma, v zmislu našega gorenjskega doma, pritličnega in nebahatega, a vsega pobeljenega, snažnega, zračnega in udobnega, zalitega od solnca in zelenja, z razgledom na vse štiri strani neba...

Na oder je Dom postavil Fr. Lipah. Zrežiral ga je brez posebnih pretenzij, brez frapantno izvirnih črt, s skromnimi sredstvi, kakršna pač ustrezajo delu samemu in s pošteno, odkrito ljubeznijo, ki jo zahteva originalna domača stvar. Tudi igralcem je očitno prišlo domače ozračje Doma, dasi nimamo izrazito kmetijskih tipov. Morda se nam kdaj v to razvije Gregorin. Za enkrat so razodevali več ljubezni do stvari nego umetniških vrlin. Globokih tonov niso našli, a kar so dali, je bilo pristno in nepopačeno. Edino nositeljica drame — Marija Vera — je posegla globlje. A ne posrečeno v celoti. Nji, interpretki velikega stila, je bil okvir pretesen; lik Ane, kot ga je izdelala, je mestoma pogrešal notranje resničnosti. To je bil samo odlomek nečesa velikega, ni bil lik iz cela. Prepričujoča podoba slovenske matere to ni bila.

Fran Albrecht.

Program našega narodnega gledališča za bodočo sezono? «Jutro» z dne 6. septembra 1924., št. 211., je prineslo intervju z upravnikom ljubljanskega narodnega gledališča, g. M. Hubadom, glede njegovih načrtov za bodočo sezono. V dotičnem članku je tale pasus: «V zadovoljstvo nedeljskih obiskovalcev se uvedejo operetne predstave. Prvi pride na vrsto Joh. Straussov »Netopir«, ki je postal že prava klasična opereta. V daljših presledkih ji bosta sledili »Cigan baron« in Nedbalov »Modri mazur«. Če se bo zadosti občinstva zanimalo za te predstave, se bodo uvrstile med abonma.»

Ta izjava upravnika našega narodnega gledališča — pod premiso, da je pravilno reproducirana — se mi zdi toliko važna, da ni mogoče iti tiho mimo nje. Zakaj odkriva nam smernice upravnika, ki se mi zdijo, odkrito rečeno, naravnost škodljive za naš kulturni razvoj.

Naše gledališče je narodni, državni zavod, za katerega celokupni jugoslovanski narod žrtvuje mnogo denarja. Samo ob sebi umevno se zdi, da te žrtve niso dane zato, da bi Ljubljančani imeli svoje »circenses«. Opravičljive in koristne so take žrtve le, če naše narodno gledališče opravlja resno kulturno delo. V zgoraj citiranih smernicah pa, žal, ne morem videti drugega kot pot, ki pelje stran od narodne kulture. Naziranje, da naj zadovoljstvo nedeljske publike odloča o tvorbi repertoarja, ni nič drugega, kot obnovljeni kulturni princip »Krp nove kobile«.

Ali pa morda misli uprava nedeljsko publiko privedi v naročje višje muzikalne kulture s tem, da jo pita z nizkimi glasbenimi produkti? Ali misli uprava nedeljsko publiko vzgojiti k dobremu glasbenemu okusu s tem, da ji najprej nudi neokusna dela?

Vem, da je že v preteklih sezonah uprava tudi v drami hotela uvesti nekake »ljudske« igre. Toda sam repertoar preteklih sezon in število repriz posameznih iger bi bilo moglo upravo poučiti, da je na primer »Hamleta« za našo publiko škodljiva med »ljudske« igre. (»Hamlet« je imel v eni sezoni 18 repriz.) Že ta fakt bi bil upravi lahko pokazal, da duševnost našega naroda ni taka kot duševnost Dunajčana, na kateri bohotno raste dunajsko-židovska opereta s svojim osladno-sentimentalnim značajem. Mislim, da nam ne obeta nikake kulturne koristi, če nas uprava seznanja z dunajsko psiho, po kateri menda tudi nimamo nikake neobhodne potrebe. Tako potrebo čutijo pri nas kvečjemu oni kulturno nezavedni krogi, kateri so še vedno fascinirani po bivši avstrijsko-nemški kulturi in za katere še danes Dunaj pomenja neko edino zveličavno kulturno Meko.

A. L.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

*Božović Gr., Pripovetke. Beograd. V komisiji S. B. Cvijanovića. 1924. 172 str. Cena 20 Din.

Burroughs Edgar Rice, Tarzan, sin opice. Roman. Poslovenil — z—. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 302 str. Cena broš. 30 Din, vez. 36 Din. (Splošna knjižnica, zv. 29.)

*Cetkin Klara, Žene i studenti. S ruskega prevco Dragoljub M. Todorović. Beograd. S. B. Cvijanović. 1924. 31 str. Cena 6 Din.

Keller G., Regina. Poslovenil Joža Glenar. Ljubljana. J. Blasnika nasledniki. 1923. 92 str. Cena 5 Din.

Kersnik Janko, Cyklamen. Roman. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 136 str. Cena broš. 22 Din, vez. 27 Din. (Prosveti in zabavi, 7.)

*Kostič Voj. Gj., Vojnički bukvar sa Čitankom. II. izdanje. Celje. Goričar i Leskovšek. 1924. 111 str. Cena 12 Din.

Manojlović Gavro, Povijest staroga orijenta, knjiga I. Od najstarijih vremena do u jedanaesto stoljeće prije Izusa. Zagreb. Matica Hrvatska. 1923. Svezak treći 355—600 str. Cijena za članove 24 Din, knjigarska 30 Din.

Nušić Branislav, Občinsko dete. Roman dojenčka. Poslovenil Cvetko Golar. Ljubljana. J. Blasnika nasledniki. 1923. 281 str. Cena 15 Din.

Pastuškin, Križev pot Petra Kupljenika. Zgodovinska povest. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 83 str. Cena broš. 17 Din, vez. 22 Din. (Prosveti in zabavi, 9.)

*Petronijević Branislav, Filozofija a «Gorskom Vijencu» i «Lući mikrokozma». Treće, dopunjeno izdanje. Beograd. S. B. Cvijanović. 1924. 98 str. Cena 15 Din.

Rapè Andrej, Tiseč in ena noč. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 115 str. Cena 28 Din.

Svoboda F. X., Poslednji mož. Veseloigra v treh dejanjih. Iz češčine poslovenil in priredil Fran Gevekar. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 80 str. Cena 14 Din. (Oder, 7. zv.)

*Šaulić Novica, Crna Gora. Beograd. «Narodna Misao.» 1924. 56 str. Cena 7 Din.

Wendel Hermann, Südslawische Silhouetten. Frankfurt am Main. Frankfurter Societäts-Druckerei, Abteilung Buchverlag, 1924. 226 str. Cena broš. 4 Mk., v platno vez. 5 Mk.

Zorec Ivan, Zeleni kader. Ljubljana. J. Blasnika nasledniki. 1923. 176 str. Cena 14 Din.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Tavčar dr. Iv., Zbrani spisi.

V. zvezek. (Izza kongresa.)

Broš. 84 Din, v celo platno vezan 100 Din, polfranc. usnje 105 Din, po pošti 2-50 Din več.

Kersnik Janko: Cyklamen. Roman.

Vez. 27 Din, br. 22 Din, pošt. 1-50 Din.

Budal: Križev pot Petra

Kupljenika. Povest.

Vez. 22 Din, br. 17 Din, pošt. 1-50 Din.

Svoboda-Govékar: Poslednji

mož. Veseloigra.

Broš. 14 Din, po pošti 75 par več.

Pajnič: Civilnopravdni red v

praksi. Broš. 30 Din, pošt. 1 Din.

Zeyer-Bradač: Tri legende o

razpela.

Vez. 20 Din, po pošti 1-25 Din več.

Frana Maslija-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. I. zvezek.

Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din, po pošti 2 Din več.

Veber: Znanost in vera.

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez.

65 Din, po pošti 1-50 Din več.

Čermelj: Materija in energija.

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez.

60 Din, po pošti 1-50 Din več.

Linhart A.: Županova Miska in

Veseli dan. Drami.

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Fogazzaro-Budal: Svetnik.

Roman. Broš. 64 Din, vez. 72 Din.

Šorli: Zadnji val. Roman.

Broš. 42 Din, vez. 48 Din, pošt. 1-50 Din.

Sienkiewicz: Potop. 1. in 2. sn.

Broš. s poštnino 25 Din.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svoje najbolj urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

INTERCONTINENTALE

Jugoslavenska transportna in prometna d. d.
prej S. & W. HOFFMANN

* * *

Centrala: Zagreb —

Podružnice: Beograd, Ljubljana, Maribor, Jesenice, Rakek

Posluje po vsej Jugoslaviji. — Ustanovljena leta 1913.
Delniška glavica znaša 3,000.000 — dinarjev v zlatu

„JUGOSLAVIJA“

splošna zavarovalna družba v Beogradu

Ravnateljstvo za Slovenijo v Ljubljani

sklepa:

1. požarna zavarovanja,
2. življenska zavarovanja,
3. nezgodna in jamstvena zavarovanja,
4. zavarovanja proti škodam vsled tatinskega vloma,
5. transportna zavarovanja,
6. zavarovanja proti škodam vsled razbitja stekla

Največji tu delujoči zavod. - Družba je prevzela od „Graške vzajemne zavarovalnice“ in od zavarovalnih družb „Feniks“ (požarni oddelek) in „Franko-Hongroise“ ves njih kupčijski obstoj v naši državi. Najnižje tarife. Takojšnja izplačila škod

Glasom naredbe ministrstva za vojno in mornarico nadomeščajo police splošne zavarovalne družbe „JUGOSLAVIJE“ ženitvene kavnice za častnike

Telefon 571 : Pisarna: Dunajska cesta 15 : Telefon 571

— GRADBENO PODJETJE —

ING. DUKIČ in DRUG

— Ljubljana —

Bohoričeva ulica št. 24 Bohoričeva ulica št. 24

NARODNA KNJIGARNA

in trgovina s papirjem

V LJUBLJANI

Prešernova ul. 7

sprejema naročila na
vse tu- in inozemske

časopise, revije ter
vse knjige

GROM

Carinsko-posredniški in špedicijski bureau

Centrala: Ljubljana

Kolođvorska ulica šte. 41

Naslov za brzolavke: GROM

Telefon Interurban šte. 454

Podružnice:

Beograd, Jesenice, Karlovac,
Koprivnica, Maribor, Osijek,
Rakek, Sušak, Trst (Societa Italo-
Jugoslava di Trasporti A. S. L.,
via Fabio Filzi 15) in Zagreb

Ekspozituri:

Ljubljana (državni kolođvor) in
Beli Manastir

Zahtevajte povsod

„Medicinal-Cognac”

znamke „Plko modri križec”

Najfinejše specijalitete ruma: Cognac-Rum,
Citrone-Rum, Orange-Rum, Jamajka-Rum in
najfinejše Creme-likerce

Pazite na našo

varstveno znamko „Plko modri križec”

Plko - Ljubljana, Kolizej